

Teorija javnog izbora u suvremenom upravljanju u javnom sektoru

Milinović, Ivona

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Maritime Studies, Rijeka / Sveučilište u Rijeci, Pomorski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:187:664942>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-20**

Sveučilište u Rijeci, Pomorski fakultet
University of Rijeka, Faculty of Maritime Studies

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Maritime Studies - FMSRI Repository](#)

uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
POMORSKI FAKULTET**

IVONA MILINOVIĆ

**TEORIJA JAVNOG IZBORA U SUVREMENOM
UPRAVLJANJU U JAVNOM SEKTORU**

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2020.

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
POMORSKI FAKULTET**

**TEORIJA JAVNOG IZBORA U SUVREMENOM
UPRAVLJANJU U JAVNOM SEKTORU**

**PUBLIC CHOICE THEORY IN MODERN PUBLIC SECTOR
MANAGEMENT**

DIPLOMSKI RAD

Kolegij: Upravljanje u javnom sektoru

Mentor: izv. prof. dr. sc. Borna Debelić

Student/studentica: Ivona Milinović

Studijski smjer: Logistika i menadžment u pomorstvu i prometu

JMBAG: 0112067260

Rijeka, srpanj 2020.

Student/studentica: Ivona Milinović

Studijski program: Logistika i menadžment u pomorstvu i prometu

JMBAG: 0112067260

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI DIPLOMSKOG RADA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad s naslovom

TEORIJA JAVNOG IZBORA U SUVREMENOM UPRAVLJANJU U JAVNOM SEKTORU

izradio/la samostalno pod mentorstvom

izv. prof. dr. sc. Borna Debelić

U radu sam primijenio/la metodologiju izrade stručnog/znanstvenog rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju diplomskog rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen, standardan način citirao/la sam i povezo/la s fusnotama i korištenim bibliografskim jedinicama, te nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Rad je pisan u duhu hrvatskoga jezika.

Suglasan/na sam s trajnom pohranom diplomskog rada u cjelovitom tekstu u mrežnom digitalnom repozitoriju Pomorskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci te Nacionalnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice.

Za navedeni rad dozvoljavam sljedeće pravo i razinu pristupa mrežnog objavljivanja:

(zaokružiti jedan ponuđeni odgovor)

- a) rad u otvorenom pristupu
- b) pristup svim korisnicima sustava znanosti i visokog obrazovanja RH
- c) pristup korisnicima matične ustanove
- d) rad nije dostupan

Student/studentica

Ivona Milinović

SAŽETAK

Javni izbor glavni je pokretač demokracije u modernom društvenom uređenju. Na osnovu biračkog prava tj. *suffrage*-a, glasači izlaze na izbore te glasuju za svojeg preferiranog kandidata. Izbor kandidata ovisi o raznim vrstama koristi koje pobjeda preferiranog kandidata donosi njegovom glasaču. Također, da bi se pobjeda nekoj političkoj stranci osigurala, često dolazi do nastajanja političkih koalicija.

Uz različite vrste glasovanja postoje i različite vrste pravila glasovanja. Pravila se određuju ovisno o prirodi pitanja koje pokušavaju razriješiti. Na nekim izborima neophodno je postići konsenzus, dok je negdje pravilo većine (ili njegove alternative), valjano rješenje.

Federalizam i birokracija se navode kao oblici društvenog uređenja koji funkcioniraju na hijerarhijskom modelu, te im je glavni cilj urediti i nadgledati rad državnih jedinica kako bi se postigla njihova optimalna djelotvornost.

Ključne riječi: javni izbor, demokracija, glasač, izbori, glasačko pravo.

SUMMARY

Public choice is the main driver of democracy in a modern social order. Based on the right to vote, ie suffrage, voters go to the elections and vote for their preferred candidate. The choice of a candidate depends on the various types of benefits that the victory of the preferred candidate brings to his voter. Also, in order to secure victory for a political party, political coalitions are often formed.

In addition to different types of voting, there are different types of voting rules. The rules are determined depending on the nature of the issues they are trying to resolve. In some elections, it is necessary to reach a consensus, while somewhere the rule of the majority (or its alternative) is a valid solution.

Federalism and bureaucracy are cited as forms of social organization that operate on a hierarchical model, and their main goal is to regulate and monitor the work of state units in order to achieve their optimal efficiency.

Keywords: public choice, democracy, voter, elections, suffrage.

SADRŽAJ

SAŽETAK	I
SUMMARY	I
SADRŽAJ	II
1. UVOD	1
1.1. PROBLEM, PREDMET I OBJEKT ISTRAŽIVANJA	1
1.2. RADNA HIPOTEZA	2
1.3. SVRHA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA	3
1.4. ZNANSTVENE METODE	3
1.5. STRUKTURA RADA	4
2. JAVNI IZBOR	5
2.1. IZBORI I IZBORNI SUSTAVI	6
2.1.1. Značenje i funkcija izbora	6
2.1.2. Izborni okrug	7
2.1.3. Izborno nadmetanje.....	7
2.1.4. Glasovanje	8
2.2. SUFFRAGE	9
2.3. SNAGA JEDNOG GLASA	10
3. ODABIR PRAVILA GLASOVANJA	12
3.1. VRSTE PRAVILA GLASOVANJA	12
3.1.1. Konsenzus	12
3.1.2. Optimalna većina	14
3.2. PRAVILO VEĆINE	15
3.2.1. Pozitivna svojstva	15
3.2.1.1. Redistribucija.....	15
3.2.1.2. Cikličnost	17
3.2.1.3. Ravnoteža pravila	19
3.2.1.4. Razmjena glasova (legrolling).....	20
3.2.2. Normativna svojstva	21
3.2.2.1. Condorcetov teorem porote / paradoks glasovanja.....	21
3.2.2.2. Mayov teorem o pravilu većine.....	22
3.2.2.3. Rae-Taylorov teorem o pravilu većine	23
3.2.2.4. Pretpostavke pravila jednoglasnosti	24
3.3. ALTERNATIVE ZA PRAVILO VEĆINE	24
3.3.1. Jednostavne alternative za pravilo većine	25
3.3.1.1. Condorcetova učinkovitost.....	25
3.3.1.2. Utilitaristička učinkovitost.....	27

3.3.1.3. Bordin poučak	27
3.3.1.4. Glasovanje odobravanjem.....	30
3.3.2. Složene alternative za pravilo većine.....	30
3.3.2.1. Proces otkrivanja potražnje	31
3.3.2.2. Glasovanje po pitanjima.....	32
3.3.2.3. Glasovanje ulaganjem veta	33
3.4. IZLAZAK, GLASOVANJE I NELOJALNOST	33
3.4.1. Teorija klubova.....	33
3.4.2. Glasovanje nogama.....	35
3.4.3. Teorija revolucije.....	37
4. JAVNI IZBOR U ZASTUPNIČKOJ DEMOKRACIJI.....	38
4.1. MODERNA FILOZOFIJA O DEMOKRACIJI.....	38
4.1.1. Hegel.....	38
4.1.1.1. Filozofija prava.....	38
4.1.1.2. Hegelova teorija političkog posredništva.....	41
4.1.1.3. Hegelianizam.....	42
4.1.2. Marx.....	43
4.1.2.1. Komunistički manifest	44
4.1.2.2. Marksizam.....	45
4.1.2.3. Narodna demokracija	46
4.2. FEDERALIZAM	47
4.2.1. Dvojni federalizam	47
4.2.2. Kooperativni federalizam.....	47
4.2.3. Razlozi za federalizam	48
4.2.4. Izvori stabilnosti	48
4.2.5. Podjela vlasti	49
4.3. POLITIČARI I POLITIČKE AKCIJE.....	49
4.4. PARADOKS GLASOVANJA	53
4.4.1. Hipoteza ekspresivnog glasača.....	54
4.4.2. Hipoteza etičkog glasača.....	55
4.4.3. Hipoteza sebičnog glasača	56
4.5. BIROKRACIJA.....	56
4.5.1. Karakteristike i paradoksi birokracije.....	57
4.5.2. Divide et impera	57
4.5.3. Pravila	58
4.6. DIKTATURA	58
4.6.1. Korijeni diktature.....	59
4.6.2. Ciljevi diktatora	59
4.6.3. Najpoznatiji diktatori	61
4.6.4. Izbori u Sjevernoj Koreji.....	62
5. ZAKLJUČAK.....	63
LITERATURA	64
POPIS KNJIGA	64

POPIS ČLANAKA.....	65
POPIS INTERNETSKIH IZVORA.....	66
<i>POPIS TABLICA.....</i>	<i>67</i>
<i>POPIS GRAFIKONA.....</i>	<i>67</i>
<i>POPIS SHEMA</i>	<i>67</i>

1. UVOD

1.1. PROBLEM, PREDMET I OBJEKT ISTRAŽIVANJA

Javni izbor smatra se temeljem odnosa individualnog i kolektivnog odlučivanja na kojemu demokracija kao takva počiva. Izbori su jedan od glavnih alata moderne demokracije jer građanima daju slobodu odlučivanja o vlastitoj budućnosti, te se također prikriva odnos vrha države i običnog građanstva. U modernoj demokraciji svi punoljetni državljani imaju pravo glasa te su oni ti koji odlučuju o ishodu izbora osoba za političke službe ili nekog drugog pitanja. Kako bi se izbori što kvalitetnije odvijali bitno je odrediti na koji način će se glasovi prikupljati te kako će se isti bodovati. Hoće li konsenzus biti nužan ili će pravilo većine biti dovoljno? Koje od alternativa pravila većine su optimalne za određeno pitanje?

Iako ono to nije, glasovanje se može smatrati temeljnim pravom suvremenog, slobodnog čovjeka stoga je za očekivati da on to pravo izražava. Živimo u vremenu u kojem je ljudsko mišljenje sve više i više izraženo, u kojem je snaga osobe upravo u njegovoj individualnosti, sposobnosti da "razmišlja vlastitom glavom", "izvan kutije", gdje je obrazovanje neophodno za ikakav uspjeh. Upravo je to obrazovanje ključ razvijanju kvalitetnog i racionalnog mišljenja. Prikupljanjem različitih informacija osoba gradi svoje stajalište o određenoj temi te izlaskom na izbore stvara svoj doprinos kolektivu u obliku glasa za preferiranog kandidata, stranku ili odobravanje, tj. osporavanje određenog pitanja.

Sukladno problematici istraživanja determiniran je **problem istraživanja: Demokracija je u različitim oblicima sastavni dio života svakog čovjeka; osnovno pravo demokracije je pravo glasanja koje ljudi i dalje ne koriste u mjeri u kojoj bi trebali. Kako bi shvatili samu bit glasanja, potrebno je obrazovati se o raznim vrstama i njihovim utjecajima po ishod izbora. Razumijevajući navedeno čovjek može donijeti kvalitetnu i racionalnu odluku o tome za koga glasovati.**

Problem istraživanja dovodi do **predmeta istraživanja: istražiti značenje javnog izbora u demokraciji, istražiti načine na koje se izbori odvijaju, istražiti različite oblike glasanja i teoreme koji ih podržavaju, istražiti različite tipove glasača te koji je njihov poticaj za izlazak na izbore.**

Problem istraživanja i predmet istraživanja odnose se na sljedeće **objekte istraživanja: filozofiju politike glasanja, glasovanje kao glavni alat demokracije, glasača kao pojedinca i glasača kao djela zajednice, izbore i izborne sustave, političare i političke stranke te različite oblike motivacije glasača.**

1.2. RADNA HIPOTEZA

Svrha ovog diplomskog rada je razmotriti hipotezu da izlaskom na izbore, tj. različitim vrstama glasovanja kao glavnim alatom demokracije, čovjek kao pojedinac pospješuje razvoj ljudske kulture i civilizacije u cijelosti jer se tim činom razvija pojedinčeva važnost unutar nekakve zajednice. Iako je pojedinčev glas gotovo nebitan u moru glasova ostatka zajednice, kada bi on razmišljao racionalno shvatio bi da nema smisla da on izlazi na izbore jer je važnost njegova glasa gotovo zanemariva. No, kada bi ostatak zajednice tako počeo razmišljati, izazvala bi se lančana reakcija; nitko ne bi izlazio na izbore, što znači da bi demokracija pala.

Na prvi pogled, obaveznim izlaskom na izbore prividno bi se riješio problem slabog odaziva, no tim načinom bi se samo prisililo pojedince da svoje glasove daju bilo kojem kandidatu, bez ikakvog razmišljanja, samo da bi se zadovoljila forma. Cilj je dovoljno obrazovati pojedince o pitanjima koja se razmatraju, o načinu na koji će se izbori, tj. glasovanja odvijati, kako prepoznati manipulacije izbornih kandidata i njihova isprazna obećanja, sve kako bi se donosile racionalne glasačke odluke i kvalitetno odvijalo glasovanje.

Tako postavljena radna hipoteza implicira više pomoćnih hipoteza (kr. P. H.):

P. H. 1.: Različita pitanja iziskuju odabir različitih vrste glasačkih pravila. Konsenzus je nekada realna opcija, dok u nekim slučajevima on predstavlja prevelike troškove.

P. H. 2.: Pravilo većine u nekim slučajevima nije optimalno rješenje stoga postoje jednostavne i složene alternative za pravilo većine. Količina glasova u određenim slučajevima nije presudna za donošenje odluke.

P. H. 3.: Postoje različiti tipovi glasača koji imaju različite motivacije; neke motivira njihova direktna, neke indirektna korist, neki izlaze na glasovanje jer smatraju da je to njihova dužnost dok neki jednostavno smatraju kako je njihovo mišljenje dovoljno bitno da ga svojim glasom trebaju izraziti.

1.3. SVRHA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA

U izravnoj vezi s problematikom teme ovog diplomskog rada postavljene znanstvene hipoteze determiniraju **svrhu i cilj istraživanja**:

Istražiti i objasniti različite vrste pravila glasovanja te njihove alternativne oblike te odrediti koja vrsta pravila je valjana za koju vrstu pitanja, odrediti glavne motive glasača za izlazak na izbore, objasniti pojmove federalizma, birokracije i diktature u demokratskoj izbornoj sferi.

Zadatak ovog diplomskog rada je dati odgovore na neka od pitanja kao što su:

1. Što je javni izbor i koja je njegova uloga u demokraciji?
2. Kada je konsenzus neophodan, a kada je kompletno nepotreban?
3. Što je to *suffrage* i koja je njegova uloga u demokraciji?
4. Što je to politička koalicija?
5. Kakav je utjecaj federalnog političkog poretka?
6. Zašto birokracija ima negativnu konotaciju?

1.4. ZNANSTVENE METODE

U istraživanju ovoga rada korištena je metoda deskripcije kako bi se bolje opisao i istražio predmet ovog istraživanja. Metoda analize i sinteze koristila se pri prikupljanju podataka radi kvalitetnijeg pojašnjenja elemenata istraživanja. Metode apstrakcije i konkretizacije su se koristile kako bi se istraživanje baziralo isključivo na temeljima ove teme, te kako bi se konkretnije shvatio cilj ove teme. Metoda generalizacije se koristila kako bi se na temelju pojedinih opažanja dovelo do konkretnog zaključka. Metoda kompilacije se koristila kako bi se preuzimanjem tuđih opažanja i spoznaja kvalitetnije obradila tema. Metoda idealnih tipova koristila se kako bi se prikazao odnos teorije i prakse za navedeni primjer. Dok su se metode dedukcije i indukcije koristile kako bi se misao i ideja istraživanja uokvirila u smislenu cjelinu.

1.5. STRUKTURA RADA

Sadržaj ovog diplomskog rada podijeljen je u 5 međusobno povezanih cjelina s ciljem shvaćanja uloge javnog izbora, izbornih sustava i glasovanja u demokratskom uređenju države.

Prvo poglavlje "Uvod" sadrži predmet i cilj istraživanja, strukturu rada, primijenjene znanstvene metode, te osnovnu i pomoćne hipoteze rada.

Drugo poglavlje pod nazivom "Javni izbor" ukratko objašnjava pojmove javnog izbora, izbornih sustava, *suffrage-a*, tj. biračkog prava te koliko ulogu jedan glas ima u izborima.

Treće poglavlje pod nazivom "Odabir pravila glasovanja" govori o vrstama pravila glasovanja, objašnjava pravilo većine i njegova svojstva te utjecaj mnogih teorema na isto. U ovom poglavlju definiraju se alternative za pravilo većine, važnost izlazaka na izbore, glasovanje i pojam nelojalnosti.

U četvrtom poglavlju pod nazivom "Javni izbori u zastupničkoj demokraciji" objašnjava se utjecaj modernih filozofa o pojmu demokracije gdje Hegel i Marx iznose svoje teze o funkciji i značenju demokracije. U ovom poglavlju objašnjava se termin federalizma, što su to političari te kakve akcije oni poduzimaju. Paradoks glasovanja objašnjen je temeljem tri različite vrste glasača, te su na posljeticu ovoga poglavlja objašnjeni termini birokracije i diktature.

Peto poglavlje, "Zaključak" rezimira sve navedene dijelove ovog diplomskog rada.

2. JAVNI IZBOR

Javni izbor temelj je političkih znanosti, te se najviše bazira na odnosima birača/glasača, njihovim pravima, strankama, političarima, birokratima i interesnim skupinama. Javni izbor nije predmet; to je način na koji se predmet proučava.¹ Mueller javni izbor također definira kao ekonomsko proučavanje netržišnog, tj. državnog odlučivanja, odnosno primjena ekonomije na političku znanost. Kako je javni izbor temeljen na sebičnim ciljevima i motivima, Buchannan ga naziva "politikom bez romance"

Javni izbor odnos je individualnih i kolektivnih odluka na tržištu s ciljem maksimiziranja koristi pojedinca ili zajednice, ovisno o subjektu. Shema 1. prikazuje odnos individualnih i kolektivnih odluka te njihovih faktora.

Primjer 1. Prikaz sheme odluka

Shema 1. Odnos individualnih i kolektivnih odluka

Izvor: izradila autorica prema primjeru sa <https://arhivanalitika.hr/blog/b2b-ekonomika-javnog-sektora-3-javni-izbor-i-donosenje-kolektivnih-odluka%EF%BB%BF/>

¹ McLean, I.: *Uvod u javni izbor*, Fakultet Političkih znanosti, Zagreb, 1997. god., str. 11.

2.1. IZBORI I IZBORNI SUSTAVI

Izbori su temelj demokracije svake moderne države. Izbori označavaju formalni postupak izbora nekog kandidata za javnu funkciju ili prihvaćanje, tj. odbijanje određenog političkog prijedloga glasovanjem. Demokratska reprezentacija ili demokratski poredak nezamislivi su bez izbora i bez nadmetanja društvenih i političkih snaga za političku vlast.² Kako bi izbori bili valjani moraju biti slobodni i kompetitivni jer jedino tada dobivaju na svom demokratskom značaju.

Izborni sustavi sveobuhvat su pravila po kojima glasači donose odluke o političkim strankama ili kandidatima temeljem vlastitih preferencija određenim načinom preoblikovanja broja glasova u mandate. Bez tih pravila ne bi se moglo dokučiti tko je pobijedio, a tko izgubio te za koliko glasova. Također pravila su tu kako bi sve bilo standardizirano i kvalitetno funkcioniralo. Pri odabiru određenog tipa izbornog sustava koji će biti najbolji za određeno pitanje vrlo je važno da promjene, ukoliko ih uopće budu, budu minimalne jer mogu imati jaki utjecaj na odnos različitih političkih snaga. Kako bi izborni sustav maksimizirao svoju korist, oni koji ih kreiraju moraju na umu imati mnoge faktore kao što su: raspodjela izbornih okruga, veličina izbornih jedinica, pravila nadmetanja u izborima, sam postupak glasovanja, pravila odlučivanja pobjednika i sl. Svaki navedeni faktori uvelike određuje ishod izbora stoga pomnim sagledavanje situacije i racionalnim odlučivanjem dolazi se do efikasnog izbornog sustava.

2.1.1. Značenje i funkcija izbora

Izbori se uvelike razlikuju ovisno o političkom tipu sustava u kojem se odvijaju. Stoga se temeljem značenja i funkcija, izbori razlikuju u liberalno-demokratskim, boljševičkim i autoritativnim političkim sustavima.

U liberalno-demokratskim sustavima izbori imaju iznimnu važnost jer svojim građanima, tj. glasačima daju mogućnost odlučivanja o njihovoj budućnosti temeljem preferencija koje iskazuju. Na taj način građanin je zadovoljan jer dobiva ulogu u politici. Moglo bi se reći da takva politička participacija, iako ne daje glasačima da sami odlučuju, daje im mogućnost sudjelovanja u kreiranju konačne odluke. Ranije objašnjeno, temeljem broja glasova dodjeljuju se mandati političkim strankama koji definiraju izvor legitimne državne vlasti.

² Deren-Antoljak, Š.: *Izbori i izborni sustavi*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 1992. god., str. 215.

Boljševički model temeljio se na jednopartijskom sustavu, okrunjen izrazito jakim ideološkom orijentacijom, kasnije objašnjenom u poglavlju vezanom uz Karla Marxa. U boljševičkom modelu nije postojalo mnoštvo političkih stranaka jer bi to narušilo sam koncept koji je govorio o jedinstvu i monolitnosti partije. Građani nisu imali slobodu stvaranja udruženja temeljem njihovih interesa i preferencija već je centar regulirao kompletnu političku scenu. Iako su izbori postojali, glasači na njima nisu mogli odabrati kojem kandidatu daju glas.

U političkim sustavima gdje su diktatori na vlasti, izbori su slični onima u boljševičkom modelu. Izbori se održavaju kako bi se diktatura pokrila velom demokracije iako glasači nemaju nikakvu slobodu izbora. Glaslač zapravo samo daje suglasnost unaprijed određenom izboru, naravno druga opcija ne postoji. Victor Perlo je rekao da su izbori samo zato da bi se legalizirali režimi diktature koje je nametnula armija. Ovim principom izbori, zapravo prestaju biti izbori, već postaju samo politička farsa da bi se zadovoljila nekakva forma. U poglavlju 4.6.4. objašnjen je postupak glasovanja u Sjevernoj Koreji.

2.1.2. Izborni okrug

Najbitniji element izbornog sustava, podjela je na izborne okruge. To je ujedno i najdiskutabilniji element jer bez obzira kako se okruzi podijele, uvijek će postojati oni pojedinci koji će smatrati da je takva podjela netočna, tj. da favorizira neke kandidate dok sabotira druge. Glasovi bi po različitim izbornim jedinicama trebali nositi jednaku vrijednost, kako u većini država i je. Postoje dvije podjele okruga; prvi način je da se država podijeli na okruge s približno jednakim brojem glasača. Svaki okrug "posjeduje" jedan mandat. Drugi način je da se država podijeli na izborne okruge s različitim brojem glasača koji "posjeduju" različiti broj mandata. Mandati označavaju i broj zastupnika po svakom okrugu. Što se tiče veličine izbornog okruga, ona ne ovisi o stvarnoj teritorijalnoj veličini već se odnosi na broj zastupnika, tj. mandata izabраниh u određenom okrugu.

2.1.3. Izorno nadmetanje

Izorno nadmetanje proces je pomoću kojeg se biraju predstavnici stranaka te treba uočiti razliku između pojedinačne kandidature i sustava lista. Postoje krute, otvorene i slobodne liste. Kruta lista je vrsta liste gdje glasač ne može birati između ponuđenih članova neke stranke već bira odabir uglavnom temelji na preferiranoj stranci. Također mandati će

se kasnije dijeliti navedenim kandidatima ovisno o njihovom, unaprijed određenom, poretku na listi. Otvorena lista, glasaču nudi više slobode od krute jer glasač prvo izabire stranku koju najviše preferira te unutar te stranke izražava svoje preferencije za ponuđene kandidate. Slobodna lista glasaču nudi najveću slobodu jer mu omogućava da kombinira članove različitih političkih stranaka.

2.1.4. Glasovanje

Glasovanje označava čin odabira nekog kandidata ili političke stranke na izborima. Postoje razni oblici glasovanja ovisno o broju glasova s kojima svaki pojedini glasač upravlja. U nekim sustavima glasač raspolaže samo sa jednim glasom, dok s druge strane u preferencijskom glasovanju, glasač raspolaže s više glasova te ih, temeljem svojih preferencija, raspoređuje po kandidatima. Različiti izborni modeli koji omogućuju preferencijsko glasovanje daju glasačima različit opseg utjecaja na sustav izabranih lista odnosno izbor kandidata. Pritom je najvažnije izražavaju li glasači svoje preferencije unutar jedne liste ili na više njih te kojim i kakvim brojem preferencijskih glasova raspolažu.³ Kumulativno glasovanje omogućava glasaču da više glasova dodijeli nekom kandidatu. Alternativno glasovanje, glasaču daje mogućnost da odabere prvu, drugu i treću preferenciju. Panaširanje omogućava glasaču da kombinira različite kandidate iz različitih političkih stranaka.

³ Picula, B.: *Element izbora ili odlika izbora u cijelosti?*, Politološki pojmovnik: Preferencijsko glasovanje, vol. 17, travanj 2014. god., str. 69.-72., str. 71.

2.2. SUFFRAGE

Suffrage predstavlja biračko pravo pri izboru javnih službenika ili usvajanju, tj. odbijanju predloženih pitanja. Povijest biračkog prava objašnjava kako je glasovanje, nekada rezervirano samo za privilegirano društvo višeg staleža, postalo pravo svih punoljetnih građana bez obzira na bogatstvo, boju kože, spol ili religijsko opredjeljenje. Sve moderne države osigurale su svojim građanima opće biračko pravo koje više ne označava termin privilegije već neotuđivo pravo svakog punoljetnog državljanina određene zemlje. U demokratskim državama to je osnovno sredstvo kojim se osigurava da vlade budu odgovorne prema svojim građanima.⁴

Osnovne kvalifikacije za izbornu pravo uglavnom su jednake u svim državama, iako postoje manje preinake. U većini država samo punoljetni državljani imaju pravo glasovati. Pod terminom "punoljetni" misli se na osobe starije od 18 ili 25 godina. Prag varira u različitim državama. Također glasači moraju na izbore izlaziti u svojim izbornim jedinicama. Osobe lošijeg mentalnog zdravlja, određeni stupnjevi osuđenih zločinaca te osobe čiji su zločini povezani s izborima, uglavnom imaju zabranu glasovanja.

Prije evolucije općeg biračkog prava, svaka država je mogla određivati određene kvalifikacije potrebne kako bi se biračko pravo moglo ostvariti. Npr. u Britaniji u 18. i 19. stoljeću, postojala je imovinska ili dohodovna kvalifikacija, argument je bio da samo osobe koje imaju udjele u zemlji imaju pravo glasovati.⁵ U jednom trenutku su samo muškarci bili kvalificirani za biračko pravo, ili samo osobe bijele rase ili katoličke vjeroispovijesti.

Iz termina *suffrage* nastao je pokret *sufražetkinja* kojima je cilj bio ravnopravnost žena i muškaraca u svim područjima javnog i političkog života. Članovi pokreta većinom su bile žene koje su se borile protiv diskriminacije prava glasa ovisno o spolu ili imovinskom stanju. One se nisu samo borile za pravo glasa žena, već za pravo glasa svih ljudi ispod zahtijevanog imovinskog statusa te za pravo glasa osoba lošijeg mentalnog zdravlja jer je u to vrijeme klasična praksa bila osobu smjestiti u instituciju kada se ona nije ponašala po pravilima društva ili je jednostavno razmišljala izvan okvira. Također smanjenjem te diskriminacije, žene bi imale mogućnost zapošljavanja na boljim radnim pozicijama, uz bolju plaću, što je u to vrijeme bilo ne zamislivo. Iako radikalni pokret temeljem kojega su žene u mnogim državama već početkom 20. stoljeća dobile pravo glasa, u Hrvatskoj je

⁴ Suffrage, <https://www.britannica.com/topic/suffrage> (02.05.2020.)

⁵ Ibidem

nažalost došao tek 11. kolovoza 1945. godine, dok se zajamčena ravnopravnost spolova i zabrana diskriminacije, odnosno jednaka prava žena i muškaraca upisala Ustavom iz 1990. godine. Razmišljajući kako se to dogodilo prije svega 30 godina, govori koliko društvo još mora poraditi na svojim temeljnim zakonima.

2.3. SNAGA JEDNOG GLASA

Na koji god način gledali, postupak glasovanja je iracionalan jer glas jednog pojedinca ne bi trebao stvarati nikakav utjecaj na ishod velikih nacionalnih izbora. Bez obzira hoće li pojedinčev kandidat pobijediti ili izgubiti, njegov glas svejedno ne će imati nikakav utjecaj. Suprotno onome što države propagiraju, glas jednog pojedinca u ovakvim izborima nažalost ne znači ništa.

Jedan od najčešćih protuargumenata navedene teze je: "Što ako svi budu tako mislili?". Kada bi svi glasači imali ovakvo mišljenje, nitko ne bi glasovao, glasači bi zapravo prestali biti glasači te bi demokracija pala. Pojedinici često razmišljaju kako ono što oni rade ili kako se ponašaju ima veliki utjecaj na cjelokupno društvo. Stoga oni misle kako ukoliko oni budu glasovali, glasovati će i ostatak populacije te će se demokracija dalje razvijati. No, ukoliko oni ne budu glasovali, potaknuti će lančanu reakciju te nitko ne će glasovati što će u konačnici rezultirati rušenjem demokracije. Navedeno je velika zabluda jer odluka pojedinca o tome hoće li ili ne će glasovati, ne utječe na odluku ostatka društva. Svatko odlučuje za sebe.

Nadalje, sama svrha demokratskog društva je da pojedinac izlazi na izbore i glasa. Bez slobodnih izbora nema demokracije. Ovdje se ne radi o manipuliranju ishodom izbora već se radi o poticanju pojedinca da ispuni svoju *građanski dužnost* kao građanin demokratskog sustava. Ova teza ima nekoliko nedostataka od kojih će se dva objasniti. Prvi nedostatak je uspoređivanje građanske dužnosti podržavanjem demokracije sa utjecajem na ishod izbora kao razlog odlaska na glasovanje. Pojedinac nema nikakav utjecaj na kolektivni ishod jer je potrebna velika većina građana kako bi se demokracija održavala. Demokracija opstaje i bez glasa jednog pojedinca, također demokracija će pasti neovisno o jednom glasu. Pojedinici često razmišljaju da budućnost i opstanak demokracije ovise o njihovim postupcima, tj. o njihovom odlasku na izbore. Drugi nedostatak je taj što ispunjavanje građanske dužnosti nije definirano činom glasovanja već samim dolaskom na izbore. Na taj način pojedinac može doći na izbore, poništiti svoj listić te se i dalje smatra kako je on

ispunio svoju građansku dužnost. Ukoliko se uzme premisa da glasači trebaju glasati s ciljem ispunjenja svoje građanske dužnosti, a ne s ciljem utjecaja na ishod izbora, glasači bi mogli glasovati nasumično. Njihova građanska dužnost je ispunjena i demokracija opstaje. No, kako je ova teza kriva govori činjenica da glasač nikada ne bi namjerno glasovao za nekoga koga smatra kompletno nekvalificiranim za određenu poziciju, tj. za nekoga koga smatra protivnikom svojeg preferiranog kandidata i ovim činom se zaključuje da je ipak riječ o utjecaju na ishod izbora.

Jedan glas na nacionalnim izborima ne znači ništa no jedan glas na nekoj drugoj vrsti izbora može promijeniti povijest što je vidljivo iz sljedećeg:

- 1776. godine **1 glas** odlučio je da će se u Americi govoriti engleski jezik, a ne njemački.
- 1800. godine **1 glas** je spriječio Aarona Burra da postane predsjednik. Taj 1 glas prevagnuo je u korist Thomasa Jeffersona.
- **1 glas** omogućio je Texasu 1845. godine, Kaliforniji 1850. godine, Oregonu 1859. godine, Washingtonu 1889. godine i Idaho 1890. godine da postanu savezne države.
- 1868. godine **1 glas** spasio je predsjednika Andrewa Johnsona od "impeachmenta".
- 1875. godine **1 glas** pretvorio je Francusku iz monarhije u republiku.
- 1876. godine **1 glas** presudio je u korist Rutherforda B. Hayesa da postane 19. predsjednik SAD-a, a čovjek koji je dao taj glas bio je kongresmen u Indiani, također. izabran na temelju 1 glasa koji je presudio.
- 1916. godine Woodrow Wilson izabran je za predsjednika na osnovu jedne države više s manje od **1 glasa** po izornoj jedinici.
- 1920. godine žene su u Americi dobile pravo glasa donošenjem 19. izmjene Ustava. Tennessee je bila posljednja država koja trebala usvojiti amandman. Amandman je ratificiran na osnovu **1 glasa** više.
- 1960. godine razlika između Johna F. Kennedyja i Richarda Nixona bila je manja od **1 glasa** po lokaciji, tj. izornoj jedinici. ⁶

⁶ Informacije prikupljene s brojnih internetskih izvora.

3. ODABIR PRAVILA GLASOVANJA

Glasovanje predstavlja metodu odobravanja ili osporavanja određenog prijedloga. Temeljem glasovanja svako biračko tijelo ima pravo donijeti informiranu odluku te svoj glas dodijeliti preferiranoj stranci, kandidatu ili slično. Glasovanje je postalo sinonim demokracije te tako svaka moderna demokratska zajednica, po potrebi i zakonom propisano, organizira izbore kojima se određuje tko će biti sljedeći predsjednik, premijer, gradonačelnik, vodeća stranka, kako bi se Ustavom trebao definirati pojam "obitelji", je li pobačaj legalan i slično. Svaki prijedlog ili pitanje o kojem se treba odlučiti, za sobom povlači još jedno pitanje, a to je: kako odlučiti?

Kako bi se glasovanje kvalitetno izvelo, najbitnije je odrediti koje je pravilo glasovanja za određeno pitanje optimalno.

3.1. VRSTE PRAVILA GLASOVANJA

Pri kvalitetnom donošenju odluke treba obratiti pozornost, kako na količinu glasova tako i na kvalitetu istih. Nekada je bitnije što većina odluči dok je nekada nužno postići jednoglasnu odluku. Zadovoljavanje zahtjeva svakog pojedinca je u jednu ruku apstraktan pojam, no raspravama i kompromisima može se postići gotovo jednaki cilj.

3.1.1. Konsenzus

Konsenzus predstavlja jednoglasno donošenje odluka u smislu slaganja, tj. suglasnosti s predstavljenim. U političkoj praksi i teoriji ovaj termin označava opću suglasnost pri donošenju odluka. Iako konsenzus predstavlja uniju razmišljanja, on prije svega podrazumijeva prihvaćanje različitosti što je kompletna suprotnost autoritativnim principima odlučivanja. Konsenzus definira rješavanje sukoba kooperativnim odlučivanjem te se smatra valjanim jedino ako je postignut slobodno, bez korištenja ikakve sile, zastrašivanja ili manipulacije informacija u svrhu zablude glasača.

Odlika konsenzusa je da svaki glas, u glasačkoj skupini, jednako vrijedi, što znači da je donošenje odluke konsenzusom lišeno svake subjektivnosti. Iako konsenzus predstavlja slaganje s predloženim, to ne znači da se sve stranke glasačke skupine trebaju slagati sa svim stavkama. Bitno je da se većina slaže sa samom idejom koja iza prijedloga stoji. Može se

također reći da konsenzus počiva na tezi da nijedna političko-društvena zajednica ne može postojati bez konsenzusa.⁷

Kako bi određena skupina došla do najboljeg rješenja, ona konsenzusom pokušava istražiti, tj. dovesti do zajedničkog rješenja, temeljenog na mnogim predloženim. Navedeno bi značilo da spajanjem glasova u razne ideje, nastaje ideja optimalna za sve glasače. Također ako postoji veliki broj subjekata s jednakom idejom i ciljem, taj će se cilj brže i kvalitetnije provesti.

Konsenzusom se nitko ne diskriminira, jer kao što je rečeno, svačiji glas jednako vrijedi iz čega se zaključuje da manjine i većine politički prestaju postojati. Konsenzus uništava diskriminaciju većine te sudjelovanjem u samom procesu donošenja odluka, on osnažuje zajednicu.

Konsenzus funkcionira na temelju tri koraka:

1. Prvi korak predstavlja definiranje problema: što se treba odlučiti?
2. Drugi korak sastoji se od same rasprave oko navedenog problema. Zatim slijedi predlaganje određenih planova akcije.
3. Treći korak je najkompleksniji. Kada se napravi prijedlog potrebno je postavljati pitanja kako bi se razjasnio prijedlog, što znači da je došlo vrijeme za određivanje tko je "za", a tko "protiv" prijedloga. Svi nastali problemi rješavaju se raspravom i u konačnici dogovorenim ispravcima prijedloga. Naravno, ukoliko samih problema, tj. prigovora nema, smatra se da je konsenzus postignut. Također treba uzeti u obzir da su neki glasači zauzeli status "suzdržanih" što znači da iako imaju prigovore koji nisu riješeni, oni ne će spriječiti nastavak diskusije i donošenje odluke. Uz "suzdržane" postoje i pojedinci koji blokiraju odluku. Iako i "suzdržani" i oni koji blokiraju odluku imaju prigovore koji nisu riješeni, oni koji blokiraju odluku ne dozvoljavaju donošenje odluke za cijelu skupinu glasača. U ovakvom slučaju, tj. u slučaju blokade, glasačka skupina sama treba donijeti rješenje koje bi dovelo do konsenzusa, odnosno jednoglasnog donošenja odluke.

⁷ Nohlen, D.: *Politološki riječnik*, Pan liber Osijek-Zagreb-Split, 2001. god., ISBN 953-6285-54-1, str. 165.

3.1.2. Optimalna većina

Uz pravilo jednoglasnosti postoji i pravilo optimalne većine koje u suštini nalaže da iako konsenzus nije postignut, odluka većine je konačna odluka. Također korištenjem ovog pravila javljaju se i problemi troškova. Buchanan i Tullock u djelu "The Calculus of Consent" spominju tzv. "eksterne troškove". Eksterni troškovi predstavljaju razliku na nivoima korisnosti osiguranima i onima koji bi trebali biti osigurani pri potpunom pravilu jednoglasnosti. Ukoliko se pravilo jednoglasnosti ne koristi, zapravo se nameće trošak onima čiji je položaj degradiran usvajanjem prijedloga. Taj bi se trošak u cijelosti mogao izbjeći kada bi se dodatni naponi i vrijeme iskoristili za redefiniranje prijedloga čije bi usvajanje svima bilo od koristi.

Činjenica je da kada nikakav trošak ne bi bio direktno vezan uz pravilo jednoglasnosti, ono bi postalo optimalno pravilo jer ne bi postojali navedeni eksterni troškovi odlučivanja. No, tu se sada dovodi do pitanja samo vrijeme koje bi bilo neophodno da prijedlog rezultira na način da svi imaju koristi. Ta količina vremena bila bi prevelika. Iako vrijeme u ovom slučaju predstavlja problem, ono ujedno koristi kako bi se glasačima točnije objasnila i približila problematika prijedloga.

Uz eksterne troškove postoji još niz troškova dovoljno bitnih da pravilo jednoglasnosti postane irelevantno. Ovime se dovodi do pitanja koji udio glasača se minimalno treba složiti kako bi prijedlog bio zadovoljena, a da se ujedno ne koristi pravilo jednoglasnosti. Ovdje dolazi do sukoba eksternih troškova nastalih usvajanjem prijedloga kojemu se neki pojedinac protivi i, s druge strane, troškova vremena koje je praktično praćeno tijekom dogovaranja. Što se tiče pravila jednoglasnosti, gdje je pojedinac dovoljan da se prijedlog blokira, eksterni troškovi su nula, ali troškovi vremena potraćenog na odlučivanje mogu biti "beskonačni". S druge strane, pravilo optimalne većine nalaže kako iako svaki pojedinac zasebno odlučuje o svakom segmentu prijedloga, većina je ta koja u konačnici odlučuje. U ovom slučaju ne može doći do ikakvih odgoda donošenja odluke, dok sami eksterni troškovi predstavljaju velike iznose.

Nerealno bi bilo razmišljati kako je svako pravilo glasovanja primjenjivo za svako pitanje ili prijedlog, stoga treba znati da će i sami eksterni troškovi varirati ovisno o samoj vrsti pitanja o kojoj se raspravlja te o karakteristikama glasača koji tu odluku trebaju donijeti.

Do problema dolazi kada sami glasači imaju iznimno različita stajališta i mišljenja, također i kada glasači ne raspolažu s dostatnom količinom i kvalitetom relevantnih

informacija. Kako bi se konsenzus postigao treba duži vremenski period što predstavlja dodatne troškove. Obujam zajednice igra veliku ulogu ako se razmotri premisa da s većim brojem ljudi dolazi i veći broj pojedinaca sa sličnim ukusima što dovodi do zaključka da će se i konsenzus lakše postići. Iako smanjenje troškova, postizanjem konsenzusa, raste s povećanjem zajednice, ono nije u potpunosti proporcionalno. Smatra se kako su pojedinci čiji se ukusi uvelike razlikuju od ostatka, tj. većine zajednice, skloniji obuhvatnijim pravilima većine te da će oni pojedinci koji imaju veće oportune troškove vremena, preferirati manje obuhvatna pravila većine. Za odabir optimalne većine bilo bi poželjno kada bi se za svaku kategoriju, pitanja donosila u ustavnom okružju u kojem je pitanje budućeg položaja, ukusa i sl. vrlo nesigurno po svakog pojedinca. Bitno je da svaki pojedinac na taj sporni problem gleda na isti način, te se jednoglasnim sporazumom odlučuje koje će se pravilo, najbliže pravilu jednoglasnosti, primijeniti za svaki određeni skup pitanja. Ukoliko konsenzus nije moguće postići, treba se odrediti kolika većina je potrebna za rješavanje ostalih pitanja.

3.2. PRAVILO VEĆINE

Pravilo većine, u suštini, nalaže kako je većina ta koja donosi određenu odluku. ta odluka smatra se ispravnom pod premisom, ako je većina došla do istog zaključka, tada je taj zaključak ispravniji od onoga donesenog od strane manjine.

3.2.1. Pozitivna svojstva

Pravilo većine jedno je od pravila odlučivanja koje se prije svega koristi kada je ušteda vremena pri odlučivanju vrlo bitna. Osim što je bitno donijeti pravu odluku, Bitno je i donijeti ju na vrijeme kako bi ona što prije stupila na snagu.

3.2.1.1. Redistribucija

Ukoliko je odluka donesena ne-jednoglasno već na temelju odluke većine, razlika između alternativne efikasnosti i redistribucije postaje nejasna. Različite odluke dovode do različitih ishoda, stoga ponekad položaj određenih pojedinaca biva lošiji isključivo na temelju odluke koju je sam pojedinac donio. Uzrokovano navedenim, dolazi do redistribucije. Kada se govori o redistribuciji, misli se na one pojedince, tj. glasače čiji se položaj pogoršao na temelju poboljšanja položaja drugih pojedinaca.

Uzmemo li u obzir dvije različite skupine glasača, npr. bogate i siromašne, te pretpostavimo da svi članovi tih skupina dijele iste preferencije. Izostanak pribavljanja nekog javnog dobra rezultira razinu koristi za pojedince u svakoj skupini, također pribavljanjem javnog dobra u teoriji poboljšava se korist svih pojedinaca.

Pravilo jednoglasnosti nalaže kako je položaj pojedinaca proporcionalan pribavljanju javnoga dobra što znači da se samo položaj treba poboljšati kako bi pojedinci za njega uopće glasovali. Također, taj ishod mora biti kombinacija količine javnog dobra i udjela u porezu. Kako bi povećala svoju korist na štetu ne-koalicijskih članova, koalicija članova odbora može promijeniti udjele u porezu tako da idu njoj u korist.

U djelu "The Theory of Political Coalitions", Riker objašnjava kako se "velike" koalicije pretvaraju u najmanje moguće pobjedničke koalicije. Objasnjavajući svoju teoriju o koalicijama iznosi dvije ključne odrednice: odluke se donose pomoću pravila većine i politika je igra nulte sume. On pretpostavlja da se sve odluke o alokacijskoj efikasnosti (količini javnih dobara) rješavaju optimalno same po sebi i da je političkom procesu ostavljeno distribucijsko pitanje odabira.⁸ Temeljem ove tvrdnje Riker zauzima stajalište da politika obuhvaća isključivo redistribucijska pitanja i da je čista igra nulte sume. Smisao ove igre je da pobjednik uzima gubitniku; pojedinci često povećavaju broj članova u gubitničkoj koaliciji dok ta strana gubi, kako bi sebi poboljšali položaj i osigurali pobjedu, što dovodi do zaključka da će se gubitnička koalicija povećavati dok ne bude skoro veličine pobjedničke koalicije, tj. dok prijedlog ne bude usvojen od strane obične većine.

Riker dalje navodi kako se odbor sastoji od nekoliko frakcija, tj. stranaka različitih veličina, a ne od dviju "prirodnih" koalicija, kako je prije opisano, dok se proces formiranja minimalne pobjedničke koalicije sastoji od dodavanja i brisanja stranaka ili frakcija dok ne budu oformljene dvije "velike" koalicije gotovo jednake veličine.⁹ Povećanje broja gubitnika i povećanje koristi za preostale pobjednike, proizvod je dodavanja i brisanja članova za svaki prijedlog, što se događa redovnim glasovanjem odbora.

Tullock je na primjeru opisao kako pravilo većine može, osim novčanim transferima, dovesti do redistribucije. Primjer navodi kako u zajednici od sto farmera postoji autocesta s prilazima na manje državne prometnice. Svaka manja državna prometnica opslužuje samo četiri do pet farmera. S obzirom da svi farmeri ne koriste sve manje državne prometnice, što

⁸ Mueller, D.C.: *Javni izbor*, Masmedia, Zagreb, 2008, str. 75.

⁹ Ibidem, str. 75.

će se dogoditi kada bude nužno popraviti te prometnice? Treba li se trošak popravaka financirati iz poreza prikupljenog od strane cijele zajednice farmera? Najjednostavniji način bi bio da svi članovi zajednice jednako sudjeluju, no pravilo većine govori kako nekima više koristi da se samo jedna polovica prometnice sanira iz poreza iako ga plaća cijela zajednica. Tako dolazi do koalicije u kojoj 51 farmer zahtjeva da se od poreza namiri sanacija prometnica kojima se samo oni služe, što zapravo šteti položaju ostatka zajednice. Ovo je čisti primjer kada bi se pravilo većine moglo koristiti iako uz 51 farmera, njih 49 tj. ostatak, plaća porez, a njihove prometnice se ne će obnavljati. Iz čega proizlazi da je većina ponovno u boljem položaju od manjine.

3.2.1.2. Cikličnost

Redistribucija je karakteristika pravila većine kao sastavnice kolektivnog odlučivanja. Čista distribucija dovodi do atributa cikličnosti pravila većine.

Ako se za primjer uzmu tri osobe koje trebaju podijeliti 100 dolara, jasno je da će iznos podijeliti na tri dijela što bi značilo da svaka osoba dobiva 33 dolara i 33 centa, no što se događa s jednim centom ostatka? Pravilo većine nalaže drugi princip raspodjele.

Osoba 2 i Osoba 3 predlažu da između sebe podijele svotu u omjeru 60/40. Sada Osoba 1 može profitirati od formiranja pobjedničke koalicije npr. s osobom 3 te iznos mogu podijeliti u omjeru 50/50. S obzirom da Osoba 3 uviđa prednost od koalicije s Osobom 1 s kojom dobiva 50% iznosa, suprotno iznosu od 40% koji dobiva u koaliciji s Osobom 2, smatra se da je koalicija oformljena. No, sada osoba 2 može ponuditi osobi 1 da podijele iznos u omjeru 55/45 što bi značilo formiranje nove pobjedničke koalicije, itd.

Članovi gubitničke koalicije su zapravo ti koji imaju vrlo veliki poticaj da postanu članovi pobjedničke koalicije čak i kada je omjer dobivenoga manji od jednakog. Obzirom da se ne može točno predvidjeti u kojem omjeru će osobe podijeliti iznos, niti se sa sigurnošću može reći hoće li se ijedan od navedenih prijedloga realizirati, ipak je jasno da je vrlo velika vjerojatnost pojave ciklusa u ovakvom modelu redistribucije.

Pitanje se uvijek može prikazati kao unija ili koalicija dviju strana na štetu treće. Ranije je objašnjeno da se pitanje uvijek može izmijeniti ili dopuniti od strane odbora, što znači da sve odluke o čistoj alokacijskoj efikasnosti mogu biti pretočene u kombinaciju redistribucije i promjenu alokacijske efikasnosti putem amandmana. Stoga se može

zaključiti da kada odbori imaju mogućnost izmjena i/ili dopuna prijedloga, uvijek je prisutna mogućnost stvaranja ciklusa. Tablicom 1 prikazano je sljedeće:

- Z predstavlja isplate osobama 2 i 3 u omjeru 60/40
- Y predstavlja isplate osobama 1 i 3 u omjeru 50/50
- X predstavlja isplate osobama 1 i 2 u omjeru 55/45

X može poraziti Y, Y može poraziti Z i Z može poraziti X, glasovanje o parovima može se pretvoriti u beskonačni ciklus. Pravilo većine ne može odabrati pobjednika nearbitriranim putem.¹⁰

Primjer 2: Primjer cikličnosti biračkih preferencija

Tablica 1: Preferencije birača koje potiču ciklus

BIRAČI	PITANJA			
	X	Y	Z	X
1	>	>	<	
2	>	<	>	
3	<	>	>	
ZAJEDNICA	>	>	>	

Izvor: izradila autorica po prikazu iz Mueller, D.C.: *Javni izbor*, str. 79.¹¹

Black u djelu "On the Rational of Group Decision-Making" iznosi teoriju medijanskog birača. Teorija dokazuje da kada s preferencije birača jednovrsne, tada pravilo većine rezultira ravnotežom. Birači preferiraju ishod koji im omogućava veću korist, no medijanski birač je onaj čije preferencije odlučuju.

Preferencije osoba 1 i 3 jednovrsne su u smislu javnog dobra i korisnosti ako se sagledaju za rastući X, Y i Z redosljed za javno dobro. Preferencije Osobe 2 smatraju se dovršene te ovdje nastaje uzrok cikličnosti, također ukoliko dođe do promjene preferencija Osobe 2 u jednovrsne, tada nestaje ciklus

¹⁰ Ibidem, str. 79.

¹¹ > implicira preferirano

3.2.1.3. Ravnoteža pravila

Govoreći o ravnoteži misli se na ravnotežu prema pravilu većine u obliku prostornog modela izbora. Postavlja se pitanje u kojoj su mjeri rezultati izbora osjetljivi na formuliranje pitanja o prostornim uvjetima? Je li nečiji bolje ili gori plasman rezultirao iz zanemarivanja prostornog konteksta pri testiranju pravila većine?

Stokes u djelu "Spatial Models of Party Competition" prvi puta nameće prostorni model javnog izbora u literaturi političkih znanosti. Newman tvrdi kako za promatranje ponašanja potrošača nisu potrebni niti geometrija niti računanje već je dovoljno pretpostaviti kako same preferencije potrošača zadovoljavaju osnovne aksiome racionalnosti. Koncept idealne točke za pojedinca se izravno prenosi u aksiomatski pristup, ako pretpostavimo da pojedinačne preferencije zadovoljavaju tri aksioma refleksivnosti, cjelovitosti i tranzitivnosti.¹²

Oznaka R se koristi za prikazivanje odnosa koji je "dovoljan", oznaka P koristi se za jasne preferencije, dok se oznaka I koristi za indiferencije iz čega slijede aksiomi:

- Refleksivnost: Za svaki element x u skupu S , xRx
- Cjelovitost: Za svaki par elemenata x i y u skupu S , $x \neq y$, ili xRy , ili yRx ili oboje
- Tranzitivnost: Za svaki trostruki x , y i z u S , $(xRy \text{ i } yRz) \rightarrow (xRz)$ ¹³

Kako bi redosljed bio definiran, svaka preferencija posebno mora zadovoljavati navedena tri aksioma, u suprotnom tvore skup alternativa S . Kada pojedinac poreda, tj. rangira sve alternative u skup S , idealna točka postaje ona alternativa koja ima najvišu poziciju, tj. alternativa koja je najviše preferirana.

Iako se može reći da preferencije same za sebe održavaju redosljed, pitanje je postoji li ravnoteža u odnosu na pravilo većine, tj. određuje li pravilo većine redosljed te zadovoljava li pravilo većine tranzitivnost? U pozitivnom slučaju pobjednička alternativa ili ona koja je izjednačena s ostalim, nužna je postojati u bilo kojem skupu te predstavlja ravnotežu ili dominantni ishod.

¹² Ibidem, str. 88.

¹³ Ibidem, str. 88.

Osim navedena tri aksioma, kako bi pravilo većine određivalo redosljed, mora zadovoljiti i četvrti aksiom:

- Ekstremno ograničenje: Ako za bilo koji skup koji se sastoji od tri aktera (x,y,z) postoji pojedinac i s redosljedom preferencija xP_iy i yP_iz tada svaki pojedinac j koji preferira z u odnosu na x (zP_jx) mora imati preferencije zP_jy i yP_jx ¹⁴

3.2.1.4. Razmjena glasova (*legrolling*)

Trgovanje glasovima može se prikazati korištenjem tri osobe. Osoba 1 posjeduje najizraženije preferencije za izgradnju hotela. S druge strane Osoba 2 i Osoba 3 možda preferiraju izgradnju nekog drugog objekta. Slična rasprava mogla bi nastati oko projekta obnove starog kazališta, koje Osoba 2 najviše iščekuje ili možda otvaranje nove galerije što najviše preferira Osoba 3.

Obzirom da je proračun ograničen, trebaju postojati nekakvi kriteriji po kojima će se odabrati prioriteti za financiranje. U prvom krugu glasovanja niti jedan projekt ne bi prošao jer bi svatko glasovao za sebe. Za izgradnju novog hotela bila bi samo Osoba 1, dok bi Osoba 2 i osoba 3 bile protiv. Za obnovu staroga kazališta bi bila samo Osoba 2, dok bi Osoba 1 i Osoba 3 bile protiv. I na kraju, za otvaranje nove galerije bila bi samo Osoba 3, dok bi osoba 1 i Osoba 2 bile protiv. Kako bi se izbjeglo prepiranje, u jednom će trenutku glasači shvatiti da je najbolja opcija surađivati, odnosno razmjenjivati glasove.

Osoba 1 može se dogovoriti s Osobom 3, tj. razmijeniti glasove, tako da Osoba 3 podrži prijedlog Osobe 1, te kasnije kada Osoba 3 bude htjela iznajmiti prostor za izložu, možda joj Osoba 1 obeća da će svojim glasom podržati prijedlog osobe 3.

Politička trgovina, ili stvaranje koalicije nisu rijetke pojave u demokratskom svijetu jer mogu poslužiti kao savršeno rješenje za kolektivne probleme. Hrvatska je pravi primjer države u kojoj se politička scena konstantno mijenja te novi projekti postaju razlog mnogih koalicija ili generalnog podupiranja. Mnogi projekti kao što su nabavka novih vojnih letjelica i ukidanje mostarine na Krku, bili su neki od projekata koji su ujedinjavali, ali i razjedinjavali političke stranke i zastupnike.

¹⁴ Ibidem, str. 88.

Iako razmjnjivanje, tj. trgovanje glasovima može imati negativnu konotaciju, ako se izglasavaju projekti od opće dobrobiti za cjelokupno stanovništvo, ona je pozitivna. No ukoliko se želi naštetiti određenoj populaciji, nažalost i to je moguće, što predstavlja glavni nedostatak ovog oblika glasovanja.

3.2.2. Normativna svojstva

Ništa u životu nije samo crno ili samo bijelo, stoga da bi se bolje razumjelo pravilo većine, osim pozitivnih svojstva trebaju se razmotriti i normativna. Zato što je nešto odlučila većina, to ne čini nužno ispravnim. Vrijedi li svaki glas isto te donosi li odbor uvijek ispravne odluke, samo su neka od pitanja na koje se odgovore ne može dati bez sagledavanja pozitivnih i katkad negativnih svojstva odlučivanja pravilom većine.

3.2.2.1. Condorcetov teorem porote / paradoks glasovanja

Condorcetov teorem porote je politološka teorija o relativnoj vjerojatnosti da će određena skupina pojedinaca donijeti ispravnu odluku. Teorem je ustanovio Nicolas de Condorcet, poznatiji pod nazivom Marquis de Condorcet u djelu "Essay on the Application of Analysis of the Probability of Majority Decisions".

Najjednostavnije objašnjenje ovog teorema je pretpostavka da skupina želi donijeti odluku pravilom većine, tj. većinskom odlukom. Samo je jedan, od moguća dva ishoda, točan, a svaki glasač ima neovisnu vjerojatnost p kako bi glasanjem donio ispravnu odluku. Teorem pokušava objasniti koliko je glasača potrebno za donošenje ispravne odluke. Ishod ovisi je li p veći ili manji od $1/2$:

- Ako je p veći od $1/2$ (svaki glasač ima veću vjerojatnost da će glasanjem donijeti ispravnu odluku), dodavanjem većeg broja glasača, povećava se vjerojatnost da je većina donijela točnu, tj. ispravnu odluku. Uz navedeno postoji i ograničenje vjerojatnosti da se p približava 1 ukoliko se povećava broj glasača koji su ispravno glasovali.
- Ukoliko je p manji od $1/2$ (svaki glasač ima veću vjerojatnost da će glasovati pogrešno), dodavanjem većeg broja glasača dodatno se pogoršava situacija. Optimalna porota sastoji se od jednog glasača.

Condorcetov teorem porote također ima ideju da, s obzirom na to da većina građana nema stabilne stavove, može se pretpostaviti da se "greške" u njihovim procjenama na kolektivnoj razini poništavaju (jednako kao i pogreške mjerenja u istraživanjima).¹⁵

Ovaj teorem, poznat je i kao "paradoks glasovanja". Svrha teorema je prikazivanje politike gdje svaki građanin može "osuditi krive i osloboditi nevine", tj. jednostavno osobi pridružiti funkciju koja joj najviše odgovara. Problematika ovog teorema leži u tome što se pretpostavlja da svi glasači imaju jednake kompetencije iz čega proizlazi da je vjerojatnost donošenja ispravne odluke jednaka među svim glasačima. Jasno je da u praksi različiti glasači imaju različite kompetencije.

3.2.2.2. *Mayov teorem o pravilu većine*

U teoriji javnog izbora Mayov teorem govori kako je glasovanje pravilom obične većine anonimna, neutralna i pozitivna odgovorna funkcija društvenog izbora između dvije alternative. Ovaj teorem se koristi kada postoji neparan broj glasača, a izjednačenje ili suzdržanost nisu opcija.

U teoremu se tvrdi da je funkcija odluke grupe pravilo obične većine ako i samo ako zadovoljava četiri sljedeća uvjeta:

1. uvjet: Sposobnost odlučivanja- Funkcija grupne odluke se definira i zasebno ispituje za svaki zasebni skup redoslijeda preferencija.
2. uvjet: Anonimnost- Funkcija grupne odluke da se svaki glasač tretira na jednaki način.
3. uvjet: Neutralnost- Funkcija grupne odluke tretira oba ishoda jednako, jer poništavanje svakog skupa preferencija izmjenjuje preferencije grupe.
4. uvjet: Pozitivna receptivnost- Ako je odluka grupe bila 0 ili 1, a glasač daje glas između -1 i 0 ili od 0 do 1, odluka grupe je 1.¹⁶

¹⁵ Bovan, K.: *Modeli političkog čovjeka*, Politička misao, god. 52, br. 3, 2015. god., str. 77.-101. <https://hrcak.srce.hr/154649> (06.05.2020.)

¹⁶ Social Choice Theory, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/entries/social-choice/> (06.05.2020.)

Usklađenost navedenih aksioma i pravila većine govori kako su sva normativna svojstva pravila većine, bez obzira na njihove elemente pravednosti i jednakosti, do određene mjere uključena u ova četiri aksioma, kao i njegovi negativni atributi.

3.2.2.3. *Rae-Taylorov teorem o pravilu većine*

Rae-Taylorov teorem govori o problemu s kojim se susreće glasač kada nije siguran kakva je njegova budućnost sudeći po pravilu većine. Može se reći da je politika Rae-a i Taylora zapravo igra sukoba. Vrlo jednostavno rečeno, usvajanjem prijedloga neki pojedinci imaju korist, dok neki imaju čisti gubitak.

Ovaj teorem objašnjava kako pojedinac teži izbjeći pitanja kojima se protivi, dok drugima želi nametnuti pitanja s kojima se on slaže, tj. koja on preferira. On pretpostavlja da će se dobiti koje će on ostvariti od usvajanja preferiranog pitanja biti jednaki gubicima usvajanja pitanja koje se ne preferira, tj. da će svi glasači iskusiti jednake intenzitete u vezi sa svakim pitanjem.¹⁷ Pitanja se konstantno predlažu što znači da svaki glasač ima jednaku vjerojatnost protivljenja ili preferiranja predloženog pitanja.

Burryjev primjer¹⁸ objašnjava ovaj teorem na primjeru pušača i nepušača u vagonu. U vagonu je naznačeno je li pušenje dopušteno ili zabranjeno. Treba imati na umu da je ova "rasprava" starija od 50 godina te da je tada pušenje u zatvorenom prostoru bilo sasvim uobičajeno. Dakle, pitanje je hoće li pušačima biti dozvoljeno pušenje. Ako im se pušenje dozvoli, nepušači će patiti, dok s druge strane ako se zabrani pušenje, pušači će patiti. Pitanje jednih i drugih smatra se jednakom. Smatra se da je u ovom slučaju pravilo većine najispravnije za donošenje odluke.

Ovaj primjer postavlja četiri pretpostavke. Prva pretpostavka nalaže da je riječ o konfliktnoj situaciji jer korist jednih ovisi o drugima ili obrnuto. Drugo, ova konfliktna situacija se ne može izbjeći jer Rae tvrdi kako je napuštanje vagona od jedne strane implicitno odbačeno. Treće, ne postoji opcija redefiniranja pitanja u svrhu postizanja konsenzusa jer je pitanje vrlo isključivo. I četvrto, putnici su smješteni u ovaj vagon bez prisustva ikakve pristranosti prema jednima ili drugima.

¹⁷ Rae, D.W.: *Decision-Rules and Individual Values in Constitutional Choice*, American Political Science Review 63, ožujak 1969. god., str. 40.-56., str. 41.

¹⁸ Barry, B.: *Political Argument*, London: Routledge and Kegan Paul, 1965. god., str. 312.

3.2.2.4. *Pretpostavke pravila jednoglasnosti*

Odbor (ili zajednica) je dobrovoljno udruženje pojedinaca koji su okupljeni s ciljem ispunjavanja tih zajedničkih potreba.¹⁹ S obzirom da je udruženje kao takvo, dobrovoljno, važno je jamčiti svakom članu očuvanje njihovih interesa obzirom na interese drugih članova. Glavna zadaća odbora je ispunjenje želja članova odbora, a najjednostavniji način da odbor dođe do tih želja je ako ih članovi odbora predlože. Svaki član predlaže pitanje za koje on smatra da je najbitnije, tj. od kojeg će on imati najviše koristi te, po njegovom mišljenju, koje će koristiti ostalim članovima. ako prijedlog postane jednoglasno odobren, treba se reformulirati dok, ili odluka ne postane prihvaćena, ili se u konačnici ne makne s dnevnoga reda.

Može se reći kako je proces rasprave, kompromisa ili amandmana koji nastaju "u nedogled" dok se ne zadovolji pitanje koje predstavlja korist svih uključenih, prije svega predstavlja svojstvenost obrani pravila jednoglasnosti. Kako bi ove teze imale smisla, krucijalno je utvrditi kako postoji tvorba pitanja od kojeg svi imaju korist, bez da se taj proces proteže u beskraj. Također treba naglasiti kako troškovi transakcija odlučivanja nisu oni koji odluku sprječavaju, već ju samo oblikuju.

3.3. ALTERNATIVE ZA PRAVILO VEĆINE

Uobičajeni smisao koji se prenosi "vladavinom većine" pogrešan je u smislu stvarne politike uključene u mehanizme takozvane "vladavine većine". U društvima u kojima prosječan stupanj kulturnog rasta stagnira ili je previše spor, nekoliko pojedinaca može odrediti načine formuliranja politike i donijeti rezolucije koje bi mogle promicati tiraniju maloga kruga pojedinaca, podržavanjem takozvane "vladavine većine". Upravo iz navedenog razloga nastaju alternativna rješenja za postojeće probleme.

¹⁹ Buchanan, J.M.: *The Pure Theory of Government Finance: A Suggested Approach*, Journal of Political Economy 57, prosinac 1949. god., 496.-506. str.

3.3.1. Jednostavne alternative za pravilo većine

Jednostavne alternative za pravilo većine ne predstavljaju sredstvo otkrivanja preferencije glasača za određeno pitanje javnog dobra već predstavljaju sredstvo odabira najboljeg kandidata za neki posao. Uzevši u obzir da sva pitanja ne mogu biti odabrana, dovodi do zaključka da samo jedno pitanje može biti odabrano kako bi se što kvalitetnije obradilo.

3.3.1.1. Condorcetova učinkovitost

Može se reći da je postupak A superioran u odnosu na postupak B ako se u obzir uzmu samo aksiomska svojstva. Postoji opcija da se utvrdi kako je jedno svojstvo najvažnije i komparirati postupke na temelju njihove sposobnosti realiziranja određenog svojstva.

Jedan od traženih aksioma, po Mayu govori kako je postupak glasovanja odlučan, tj. da se pobjednik mora izabrati. Ukoliko postoje samo dva kandidata, što je May naveo kao ograničenje, može se koristiti pravilo većine. Odabir iz para alternativa smatra se najjednostavnijim mogućim izborom za odabir pobjednika kada m iznosi 2. Kada je m veći od 2, niti jednom kandidatu se ne može dodijeliti većina glasova za prvo mjesto te ne postoji mogućnost da jedan kandidat porazi ostale кандидате u natjecanju u parovima. Niti pravilo većine niti Condorcetov kriterij nisu shodni, za proglašenje pobjednika kada je m veći od 2.

Primjer 3: Prikaz Condorcetove učinkovitosti 1

Tablica 2: Condorcetova učinkovitost 1

V_1	V_2	V_3	V_4	V_5
X	X	Y	Z	W
Y	Y	Z	Y	Y
Z	Z	W	W	Z
W	W	X	X	X

Izvor: izradila autorica po prikazu iz Mueller, D.C.: *Javni izbor*, str. 138.

Tablica 2 prikazuje skup redosljeda preferencija pet birača. U tablici X predstavlja pobjednika prema pravilu obične većine, dok Y predstavlja Condorcetova pobjednika. Postoji mogućnost da X pobjedi s obzirom da jedan glas za kandidata kojeg glasač najviše preferira simbolizira strategijski izbor birača.

Primjer 4: Prikaz Condorcetove učinkovitosti 2

Tablica 3: Condorcetova učinkovitost 2

V_1	V_2	V_3	V_4	V_5
X	X	X	Y	Y
Y	Y	Y	Z	Z
Z	Z	Z	X	X

Izvor: izradila autorica po prikazu iz Mueller, D.C.: *Javni izbor*, str. 139.

Primjer 5: Prikaz Condorcetove učinkovitosti 3

Tablica 4: Condorcetova učinkovitost 3

V_1	V_2	V_3	V_4	V_5
Y	W	X	Y	W
X	Z	Z	Z	X
Z	X	W	X	Z
W	Y	Y	W	Y

Izvor: izradila autorica po prikazu iz Mueller, D.C.: *Javni izbor*, str. 139

Tablica 3 predstavlja X kao Condorcetovog pobjednika, dok Y predstavlja pobjednika prema Bordinovu poučku. Tablica 4 također predstavlja X kao Condorcetovog pobjednika iako pitanje W prema Hareovu sustavu pobjeđuje. Pobjednik koji nije Condorcetov pobjednik prema svakom od postupaka pravila većine, može biti odabran iako postoji Condorcetov pobjednik.

Kada pojedinac shvati da su mu karakteristike pravila većine "bolja" opcija, tada se može reći da je odabir pobjednika temeljem Condorcetova teorema zakazao. Kako bi se procijenili različiti postupci, u postotcima izražavamo Condorcetovog pobjednika, tj. koliko je on puta postojao i bio odabran temeljem nekog postupka. Samuel Merrill III je raspravljao o tim postupcima te ih je nazvao Condorcetova učinkovitost što označava učinkovitost postupka realnog odabira Condorcetovog pobjednika kada on stvarno postoji.

3.3.1.2. Utilitaristička učinkovitost

Pobjednici koji preferiraju pravilo većine smatraju da je Condorcetova učinkovitost u jednu ruku neophodna, iako ostatku glasača ona ne mora biti odlučujući faktor za odabir pravila. U tablici 3 pitanje X predstavlja Condorcetovog pobjednika, iako je očito da priložena situacija glasanja ima određene oblike "tiranije većine".

Pravilo većine nalaže kako su prva tri birača sposobna nametnuti vlastitog kandidata ostaloj dvojici koji su tog kandidata pozicionirali posljednjeg. Može se reći da Y označava kandidata "kompromisa". Takav kandidat nalazi se na vrlo visokoj poziciji ljestvica svih preferencija što znači da je on "najbolji" izbor od navedena tri kandidata. Izbor Y kao pobjednika dogodio bi se upravo Bordinim postupkom i glasanjem odobravanjem jedino ukoliko bi neka dvojica glasača (V_1, V_2, V_3) imao dovoljno pozitivno mišljenje o Y , što bi značilo da bi glasovali i za X i za Y , a ne samo za X kod glasanja odobravanjem.

3.3.1.3. Bordin poučak

Jedan od aksioma koje je May u djelu "A Set of Independent, Necessary and Sufficient Conditions for Simple Majority Decision" predstavio bila je odlučnost. Odlučnost se definira kao sposobnost da postupak mora izabrati pobjednika iz binarnog para. Postupak glasanja definira skup najboljih elemenata, koji će se definirati kao skup izbora.²⁰ Iz navedenog se zaključuje da bi valjano pravilo glasanja bilo ono koje definira skup izbora. Young smatra kako je jedino valjano pravilo glasanja, tj. jedino pravilo glasanja definirano skupom izbora, ono koje karakteriziraju četiri karakteristike: neutralost, opozivost, odanost i dosljednost. Bordinovi poučak savršen je primjer ove teze.

Odlika koju Bordinov i Mayev teorem dijele svojstvo je neutralnosti. Svojstvo neutralnosti oblik je nepristranosti s obzirom na kandidate i pitanja. Neutralnost nalaže kako priroda pitanja te imena kandidata nisu od nikakve važnosti.

²⁰ Sen, A.K.: *Social Choice Theory: A Re-Examination*, *Econometrica* 45, siječanj 1977. god., str. 10.

Svojstvo opozivosti, slično svojstvu anonimnosti u Mayevu teoremu, također je oblik nepristranosti glasača. Uzevši u obzir da neki glasač i tvrdi da "X preferira više od Y" zapravo je jednako glasaču j da tvrdi kako "Y preferira više od X".²¹ Iako je identitet glasača kompletno nebitan, ono što stvara društveni poredak X i Y je broj glasača koji preferiraju Y u odnosu na X, suprotan onima koji preferiraju X u odnosu na Y.

Svojstvo odanosti, iako bezazleno, smatra se najboljom karakteristikom elementa preferencije glasača kada se koristi za samo jednog pojedinca. U globalu svojstvo odanosti govori o odanosti prema preferencijama nekog glasača.

Primjer 6: Prikaz Bordinova poučaka

Tablica 5: Bordinov poučak

N_1			N_2			
V_1	V_2	V_3	V_4	V_5	V_6	V_7
Z	X	Y	Z	Z	X	X
X	Y	Z	X	X	Y	Z
Y	Z	X	Y	Y	Z	Y

Izvor: izradila autorica po prikazu iz Mueller, D.C.: *Javni izbor*, str. 142.

Odlika svojstva dosljednosti je njegova generalna privlačnost. Bez obzira biraju li ih zajedno ili zasebno, ukoliko se dvije skupine glasača slažu oko određene alternative, trebale bi je u oba slučaja odabrati iz skupa alternativa.

Za pravilo većine i obično pravilo većine može se reći da nekada dovode do "tiranije većine" kada se većinskoj koaliciji nudi da bude prva koja odabire određenu alternativu, prethodno vrlo visoko pozicioniranu od strane glasača. Bordinov poučak ima sposobnost lomljenja većinske snage koalicije i nametanje vlastite volje uzimajući u obzir više informacija o preferencijama glasača.

²¹ Young, H.P.: *An Axiomatization of Borda's Rule*, Journal of Economic Theory 9, rujan 1974. god., str. 43.-52., str. 45.

U djelu "Alleviating Majority Tyranny through Expressio of Preference Intensity" Bahard i Nitzan dokauju kako su pravila bodovanja kao npr. Bordinov poučak, superiorna pravilima obične većine jer se temelje na preferencijama glasača obzirom na kompletan skup pitanja.

Bez obzira na ranije navedeno, velika mana ovog poučka je njegova osjetljivost na strateško ponašanje, što dovodi do pojma manipulacije koji je vrlo usko povezan s ovim poučkom. Glasaci imaju sposobnost utjecaja na ishod glasovanja neiskrenim narušavanjem položaja kandidata u prvom izboru u odnosu na kandidata u drugom izboru. Također mogu pomoći preferiranom kandidatu narušavanjem položaja kandidata za drugi izbor na glasačkom listiću. Upravo iz navedenog razloga, Francuska akademija znanosti, čiji je Borda bio član, napustila je ovakav sustav. Jedan od razloga za napuštanje bila je spoznaja kako ostali ljudi znaju manipulirati ovim poučkom, te su svoje suparnike mogli stavljati na dno liste, izravno eliminirajući mnoge kandidate. Borda je na kritiku odgovorio kako je njegov sustav namijenjen isključivo poštenim ljudima. Kako Bordin poučak nije savršen nastale su mnoge alternative za njega od kojih će se dvije objasniti:

- Sustav pluralnosti: poznat i pod nazivom "pobjednik uzima sve" sustav. U ovom izbornom sustavu, najvišu ocjenu dobiva kandidat s najviše glasova. Kandidat ne mora imati više od 50% glasova, već mora imati više glasova od ostalih kandidata. Usporedno s Bordinim poučkom, tj. bodovanje, ova vrsta pluralnih sustava ne predstavlja interese većine glasača. Ovaj sustav vrlo je popularan u američkoj politici.
- Većinski sustav: U ovom izbornom sustavu pokušava se ponuditi visoki stupanj reprezentativnosti zahtijevajući od kandidata da osvoji većinu glasova. Većina u ovom slučaju označava više od 50% glasova. Ukoliko niti jedan kandidat ne osvoji više od 50% glasova, organizira se drugi izborni krug. Tijekom drugog izbornog kruga mogu sudjelovati samo određeni kandidati iz prvog kruga. Postoje mnoge varijacije ovog sustava. U Rusiji dva najpopularnija kandidata prelaze u drugi izborni krug, dok u Francuskoj svi kandidati s minimalnim udjelom od 12.5% sudjeluju u drugom izbornom krugu.

3.3.1.4. Glasovanje odobravanjem

Glasovanje odobravanjem je način glasovanja s jednim pobjednikom koji omogućava glasačima da odabiru bilo koji broj kandidata. Kandidat se bira temeljem broja pobjeda. Ovim tipom glasovanja najčešće se raspravlja u kontekstu izbora pobjedničkih, zasebnih pobjednika, ali varijacije korištenjem glasačkog listića u principu odobrenja također se mogu primijeniti na izbore s više pobjednika.

Prednosti glasovanja odobravanjem su:²²

- ekspresivnost
- uklanjanje "cijepanja" glasova
- nemogućnost dobivanja "lošijeg" plasmana za preferiranog kandidata
- značajno manji broj "potraćenih" listića
- glasački listići su jednaki, ali pravila govore za koliko kandidata je moguće glasovati
- rezultati su vrlo jednostavni, sastoje se od popisa kandidata uz broj osvojenih glasova
- težnja prema odabiru kandidata koji bi pobijedio ostale kandidate
- alternativni kandidati dobivaju precizniju, očigledniju mjeru podrške

Francuski i njemački politolozi proveli su dva velika glasovanja odobravanjem na temelju stvarnih provedenih izbora. Ova istraživanja su dodatno podržala pozitivne učinke ovakvoga tipa glasovanja. Glasачi koji su koristili ovaj tip glasovanja, uglavnom su odlučili glasovati za više od jednog kandidata. Također, kandidati koji su dobili manju podršku glasača u okviru pluralnog glasovanja, tj. sustava pluralnosti, osigurali su si bolji plasman glasovanjem odobravanjem.

3.3.2. Složene alternative za pravilo većine

Uz prethodno objašnjene jednostavne alternative za pravilo većine postoje i one složene. Cilj ovih alternativa je iskazivanje preferencija glasača s ciljem ostvarivanja njihovih želja načinom koji ne uključuje klasično pravilo većine.

²² Approval Voting, The Center for Election Science, <https://www.electionscience.org/library/approval-voting/> (07.05.2020.)

3.3.2.1. Proces otkrivanja potražnje

Kolektivni izbor može imati dva pitanja, P i S . Postoji odbor od tri člana, A , B i C . Glaslač A preferira pitanje P , te očekuje da će se njegov položaj poboljšati za 30 dolara. Glaslač B preferira pitanje S jer smatra da će se njegov položaj poboljšati za 40 dolara. Glaslač C , kao i glaslač A , preferira pitanje P , te očekuje 20 dolara. Kako bi se pobjednik odabrao, prvo svi glaslači moraju iskazati svoje očekivane koristi u dolarima ako pobjedu ostvari njihov preferirani kandidat. Iznosi se zbrajaju, a zatim se proglašava pobjednik pitanjem s najvećom očekivanom koristi. U primjeru iz tablice 6, pobjednik je pitanje P jer glaslačima A i C omogućava dobitak od 50 dolara, dok bi glaslač B pitanjem S ostvario samo 40 dolara.

Primjer 7: Prikaz postupka funkcioniranja procesa otkrivanja potražnje

Tablica 6: Proces otkrivanja potražnje

Pitanje			
Birač	P	S	Porez
A	30		10
B		40	0
C	20		0
A'	30		10
B'		40	0
C'	20		0
Ukupno	100	80	20

Izvor: izradila autorica po prikazu iz Mueller, D.C.: *Javni izbor*, str. 149

Ovisno o odgovorima koje glaslači daju, te njihovom učinku na konačni ishod, određeni porez biti će naplaćen. Navedeno je motivacija glaslačima da izraze svoje realne preferencije vezane uz ranije predložena pitanja P i S . Porez se izračunava tako što se zbrajaju glasovi ostalih glaslača iskazani u dolarima, te se utvrđuje ishod. Nakon toga se pribrajaju glasovi određenog glaslača, također iskazani u dolarima, te je vidljivo je li došlo do nekakve promjene ishoda. Ako nema nikakve promjene, glaslač ne plaća porez, no ukoliko je došlo do promjene, glaslač plaća porez. Porez je zbroj očekivanih neto dobitaka pobjede

drugog pitanja kada nedostaje glasačev glas. Stoga birač mora platiti porez jedino kada je njegov glas presudan za promjenu ishoda. Glasac plaća iznos potreban za uravnoteženje koristi iznesene od ostalih glasača, a ne iznos koji je on iskazao. Krajnji stupac tablice 6 prikazuje poreze glasača. Glasovi glasača *B* i *C* za *P* i *S* iznose 40 dolara i 20 dolara. Glas glasača *A* je krucijalan za utvrđivanje ishoda, te čini neto trošak u iznosu od 20 dolara ostalim glasačima, također predstavlja porez glasača *A*. Glas glasača *B* nema nikakav utjecaj na ishod, stoga on ne mora plaćati nikakav porez. Kada ne bi bilo glasa glasača *C*, *P* ne bi bila pobjednička opcija, stoga porez koji glasač *C* mora platiti iznosi neto koristima drugih glasača kada on ne bi glasovao, ili jednostavnije $10 = 40 - 30$.

Porez je pokretač glasačima da otkriju svoje stvarne preferencije vezane uz pitanje *P* i *S*. Iznos veći ili jednak 21 ne mijenja kolektivnu odluku i poraz pitanja *P* od glasača *A*. Kada bi glasač *A* iskazao neto korist ispod 20, pobjedu bi dobilo pitanje *S*, te bi se porez glasača *A* smanjio sa 20 na 0, uz smanjenje koristi sa 30, također na 0. Kako je ranije navedeno, glasač porez plaća isključivo kada je njegov glas onaj koji odlučuje, no porez koji se plaća ima jednak ili manji iznos koristi koju glasač dobiva.

3.3.2.2. Glasovanje po pitanjima

Informacija o količini javnog dobra po Paretovoj optimalnosti i informacija o skupu udjela u porezu kojima se financira kupnja, dvije su informacije koje proces glasovanja treba dati. Problem raspolaganja prihodom nastaje kao potreba da se porez naplati kako bi dovelo do poticanja iskrenog otkrivanja preferencija. Prihod čini normativna svojstva procesa koji su ovisni o normativnim svojstvima raspodjele inicijalnog dobitka, te se prikuplja od poreznih poticaja u jednofaznom procesu otkrivanja potražnje.

Kako bi se navedeni nedostaci izbjegli, trebalo bi se svakom glasaču dati zaliha glasačkog novca. Taj novac može se iskoristiti za otkrivanje preferencija o javnim dobrima, također taj novac nema nikakvu drugu novčanu vrijednost. Navedeno je način prestanka postojanja problema vezanog uz raspolaganje prikupljenim novcem. Kako bi se zadovoljio neki normativni kriterij, mora doći do raspodjele glasačkog novca.

Vrlo velik nedostatak ove vrste glasovanja je nemogućnost davanja odgovarajućih poticaja temeljem iskrenih preferencija. Kada bi glasači pre naglasili preferencije najrelevantnijih pitanja, mogli bi u konačnici, poboljšati svoje ishode.

3.3.2.3. Glasovanje ulaganjem veta

Glasovanje ulaganjem veta, vrsta je glasovanja koja koristi isključivo informacije o ordinalnoj korisnosti o kojima raspravljaju Mueller i Moulin. Ova vrsta glasovanja slična je pravilu jednoglasnosti, jer se Paretova optimalnost postiže odbijanjem ishoda koji su inferiorni.

Bitna odlika glasovanja vetom je kako omogućavanje utvrđivanja količine javnih dobara pojedincu tako i samoga udjela u porezu kojim će financirati ta dobra. Kako glasovanje vetom nije klasični oblik glasovanja govori činjenica da se u proces predlaganja pitanja u sami postupak uključuje formalno što znači da se takvo glasovanje ne odvija temeljem ranije definiranog skupa pitanja.

Povećanjem broja sudionika u glasovanju, obrnuto proporcionalno se umanjuje poticaj sudionicima, tj. glasačima. Ovakav tip glasovanja osjetljiv je i na koalicije jer se dvoje od troje članova odbora mogu složiti da temeljem diskriminacije uklone trećeg člana. Pogoršavanjem pozicije trećeg člana, oni poboljšavaju svoju poziciju što je klasičan primjer redistribucije. Član koji je isključen ima pravo ulaganja veta samo na jedan prijedlog, no ostatak članova i dalje pobjeđuje. No, naravno, što je više članova, tj. glasača, problem koalicije je manji.

3.4. IZLAZAK, GLASOVANJE I NELOJALNOST

Teorija klubova, glasovanje nogama i teorija revolucije samo su neki od modela na temelju kojih članovi zajednica udruživanjem postižu zajedničke ciljeve. Članovi se udružuju u klubove na osnovu svojih preferencija o relevantnim pitanjima. Također u ovom slučaju *cilj opravdava sredstvo*, tj. šteta prouzročena nekom članu, legitimna je ukoliko drugi članovi imaju korist.

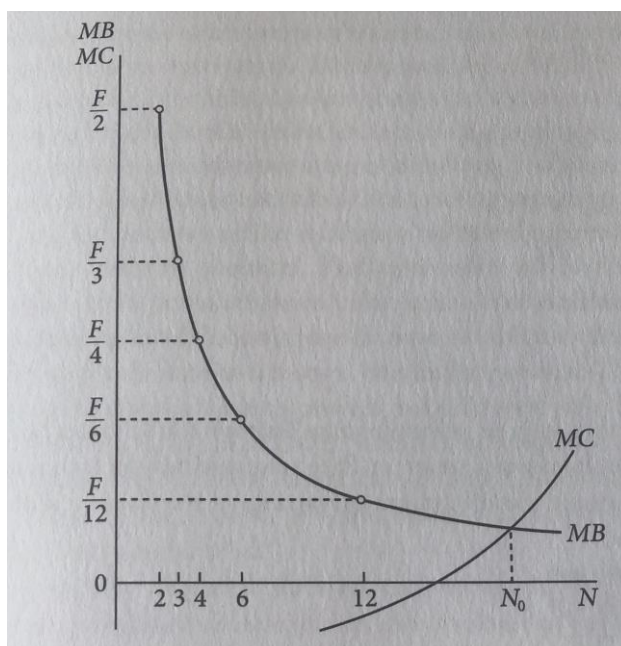
3.4.1. Teorija klubova

Ekonomija razmjera termin je koji govori kako se dodavanjem novih članova, razmjerno smanjuju prosječni troškovi dobara za ostale članove. Problem javnog dobra nastupa kada se prosječni troškovi konstantno, neograničeno nastavljaju smanjivati, a kako bi javno dobro funkcioniralo, cjelokupna populacija se uzima kao optimalna veličina skupine potrošača. Optimalna veličina potrošačke skupine može biti manja od populacije kada troškovi prestanu opadati ili rasti uzrokovano iscrpljenošću ekonomije ili jednostavnim nastankom dodatnih troškova zbog zagušenja.

Činjenica da ljudi kao vrsta nisu savršeni altruisti, govori kako s ciljem opstanka javnog dobra, oni pojedinci koji ne doprinose općem dobru, tj. ne doprinose pokrivanju troškova, bivaju isključeni od potrošnje tog dobra, od strane onih pojedinaca koji to dobro koriste i pokrivaju troškove. U prijevodu, pojedinci koji se odgovorno ponašaju prema određenom javnom dobru će pokušati to javno dobro pribaviti isključivo za sebe i ostatak odgovorne populacije, tako nastaju *klubovi*.

Klasični primjer koji se koristi za klubove je bridž klub. Vrijeme se uzima kao jedini trošak u ovom primjeru, dok korist proizlazi jedino iz udruživanja s ostalim bridž partnerima. Buchanan u svom djelu „The Economic Theory of Clubs“ istražuje učinkovitost dobrovoljnih klubova na primjeru modela gdje članovi posjeduju iste preferencije, tj. ukuse bazirajući se na javnim i privatnim dobrima. Buchanan svoju teoriju dokazuje na primjeru plivačkog kluba. F predstavlja fiksni ukupni trošak i veličinu bazena. Veličina kluba jedino je bitno pitanje u ovom primjeru. Grafikonom 1 prikazani su granični troškovi i korisnosti dodavanja novog člana, s gledišta postojećeg člana plivačkog kluba. Premisom da svi članovi imaju jednake ili slične ukuse dolazimo do zaključka da su troškovi ravnopravno raspoređeni. Prvi član kluba, dodavanjem još jednog člana ostvaruje graničnu korist te se troškovi izgradnje bazena prepolavljaju, $GK=F/2$. Dodavanjem još jednog, trećeg člana, granična korist svih članova iznosi $F/3$ jer se troškovi izgradnje bazena dijele na 3 djela. GT predstavlja granične troškove novoga člana, oni se mogu shvatiti i kao psihički troškovi. Granični troškovi smatraju se pozitivnima kada pojedinac uživa u plivanju sam, dok su oni negativni kada pojedinac uživa u plivanju uz manji broj ostalih članova kluba, iako će u konačnici pozitivni troškovi zagušenja prevladati. Zbog redistribucije fiksnih troškova, te povećanja zagušenosti, optimalna veličina kluba N_0 nastaje kao produkt smanjenja članarina po članu dodavanjem novoga člana kluba.

Primjer 8: Prikaz utvrđivanja optimalne veličine kluba

Grafikon 1: Utvrđivanje optimalne veličine kluba

Izvor: Mueller, D.C.: *Javni izbor*, Masmedia, Zagreb, 2008, str. 171.

U teoriji klubova često se pretpostavlja da pojedinci dijele zajedničke ukuse. U navedenom primjeru s bazenom, kada bi određeni članovi htjeli pravokutni, a neki ovalni oblik bazena, članovi bi se podijelili u dva kluba. Kada članovi imaju različite ukuse, npr. neki članovi kluba žele plivati svaki dan dok neki žele plivati 3 puta tjedno, kako ne bi došlo do razdvajanja kluba, mogu se uvesti članarine temeljem broja dana koje član želi provoditi plivajući. Teretane su još jedan primjer ovakvoga modela.

3.4.2. Glasovanje nogama

Objašnjenje teorije glasovanja nogama temeljiti će se na primjeru bazena, kao i u slučaju teorije klubova. Bazen je vrlo vjerojatno ograđen te sprječava pojedince koji nisu članovi kluba da ga koriste, no kada te ograde ne bi bilo također bi postojala jedna vrsta simboličkog sprječavanja. Pod simboličkim sprječavanjem misli se na pojedince koji žive daleko od bazena, oni su isključeni iz mogućnosti korištenja tog bazena te nemaju nikakve koristi od njega, osim naravno ako ne planiraju plaćati apsurdne troškove dolaska i vraćanja u svoj domicil. Ovo je primjer kada udaljenost služi kao motiv isključenja potencijalnog korisnika javnoga dobra.

Charles Tiebout u svom djelu „A Pure Theory of Local Expenditures“ navodi da ukoliko postoji nekakav problem vezan uz stabilnost ili Paretovu neučinkovitost koji se može povezati s jednim modelom, može se povezati i s drugim. U nastavku će se navesti uvjeti za osiguravanje optimalnosti pribavljanja javnih dobara koji se koriste kako za modele klubova tako i za modele glasovanja nogama:

1. Potpuna mobilnost svih građana
2. Potpuno poznavanje značajki svih zajednica (klubova)
3. Dostupnost niza opcija vezanih uz zajednice (klubove) koji zahvaća cijeli niz mogućnosti vezanih uz javna dobra koja građani žele
4. Nepostojanje ekonomija razmjera u proizvodnji javnog dobra i/ili nepoznatost optimalne veličine proizvodnje u odnosu na veličinu populacije
5. Nepostojanje učinka prelijevanja između zajednica (klubova)
6. Nepostojanje geografskih ograničenja za pojedince u odnosu na njihove zarade.²³

Pretpostavke 1. i 6., iako vezane uz model glasovanja nogama, mogu se koristiti i za model teorije klubova jer impliciraju slobodno udruživanje temeljem preferencija. Pretpostavke 1. i 5. vrlo su značajne kada je u pitanju nesporazum jer je napuštanje zajednice skuplje kada je veći broj članova zajednice, što znači da je mobilnost niža. Napuštanje zajednice ili izlaz je bolja opcija kada je zajednica manja, no tada postoji i veća mogućnost da se korist određenog javnog dobra ne počne prelijevati u „susjedne“ zajednice uzrokujući stvaranje eksternalija u cijeloj zajednici uz "ne-Paretovu" alokaciju. Pretpostavke 2. i 3. predstavljaju različite lokalne zajednice ili klubove koji imaju različite košarice javnih dobara te ih osniva središnja vlast. Također, oni informiraju sve pojedince, tj. članove zajednice ili kluba o značajkama istoga. Središnja vlast upoznata je sa „manipulacijom“ određenih košarica javnih dobara prema preferencijama članova zajednice, što znači da ih ona na temelju tih preferencija može smjestiti u odgovarajuće klubove. Ovakav princip narušava decentralizirani model Buchanana i Tieboutea.

Klubovi se predstavljaju kao dobavljači više dobara ili samo jednoga, dok lokalne političke zajednice teže pribavljanju cijeloga niza dobara, usluga i aktivnosti čime privlače veći broj članova.

²³ Mueller, D.C.: *Javni izbor*, Masmedia, Zagreb, 2008, str. 174.

3.4.3. Teorija revolucije

Revolucija kao pojam označava jedan preokret, pobunu i aktivno svrgavanje postojećeg s ciljem poboljšavanja situacije. Jedna od teorija revolucije je i ona od Jamesa Robinsona i Darona Acemoglua objašnjena u djelu „Why Nations Fail“. Oni razlikuju neformalnu i formalnu moć koje nazivaju *de facto* i *de jure* moćima. Iste Max Weber naziva nelegitimnim i legitimnim moćima. *De jure* ili legitimna moć je ona političke prirode (kako latinski naziv i govori), ona se održava i steče shodno formalnim pravilima, tj. zakonima, ustavom i ostalim pravnim/formalnim postupcima što dovodi do stjecanja vlasti, tj. političke moći. S druge strane, *de facto* ili nelegitima moć je ekonomska snaga koja se izražava stupnjem organiziranosti, kontrolom resursa ili jednostavno novcem.

Robinson i Acemoglu navode primjer kada na tržište rada, primjerice na visinu plaće, dnevnice ili neke druge naknade za rad, utječu oni koji orkestriraju ekonomsku moć neke zajednice. Oni tvrde da do revolucije dolazi porastom cijene kontrole ili smanjenjem cijene mobilizacije većine. Posjedovanje političke vlasti gubi smisao kada cijena kontrole postaje većom od koristi uzrokovane tom kontrolom, npr. zarada temeljem nekog rada koja nastaje niskim troškovima rada. Također, ako se cijena mobilizacije stranačke ili sindikalne većine smanji dolazi do promjene vlasti ili tržišta rada. Porastom cijene kontrole i smanjenjem cijene mobilizacije, dolazi do revolucije. Postoji i opcija kada se legitimna moć žrtvuje s ciljem očuvanja nelegitimne moći. Upravo iz tog razloga oni koji najglasniji u obrani državnih interesa su oni koji se najviše protive reformama i revolucijama.

Najveći udio revolucija propada kada se legitimna i nelegitimna moć ne uspijevaju uskladiti s preferencijama i pravima većine zajednice. Iako je revolucija najagresivniji oblik pokazivanja preferencija, ona neminovno gotovo uvijek pokazuje rezultate.

4. JAVNI IZBOR U ZASTUPNIČKOJ DEMOKRACIJI

Javni izbor predstavlja temelj odlučivanja o nekom pitanju koje se tiče cijele zajednice. Odlika odlučivanja je upravo ona koja proizlazi iz demokracije, gdje više vladar nije jedini koji donosi odluke već se one donose putem javnih izbora na kojima svi građani imaju pravo glasovati ili se radi o nekoj vrsti stranačkog odlučivanja. Cilj javnog izbora je da društvo kao kolektiv odlučuje o pitanjima koje utječu na njihov život i njihovu svakodnevicu.

4.1. MODERNA FILOZOFIJA O DEMOKRACIJI

Mnogi filozofi raspravljali su o pojmu demokracije i njenoj ulozi u društvu. Neki su bili pobornici jer su naglašavali da demokracija ljudima daje mogućnost odlučivanja o njihovom životu, dok su neki kao što je Platon bili strogi kritičari iste. Niti jedan vladajući sustav nije savršen tako da uvijek postoji prostor za rasprave i kritike. Kako se sama definicija pojma demokracije kroz povijest mijenjala, mijenjali su se i argumenti za i protiv. Činjenica je da će uvijek postojati debata oko „najboljeg“ vladajućeg sustava jer će uvijek biti i onih koji su potlačeni dok drugi uživaju razne stupnjeve privilegija temeljem porijekla, stupnja obrazovanja, religijskog opredjeljenja, boje kože ili jednostavno spola.

4.1.1. Hegel

Georg Wilhelm Friedrich Hegel njemački je filozof i vrlo bitna osoba Njemačkog idealizma. Rođen je 27. kolovoza 1770. godine, a njegovo glavno postignuće je razvoj osebujne artikulacije idealizma, poznate i pod nazivom „apsolutni idealizam“ čija je glavna tematika dualizam npr. uma i prirode, subjekta i objekta i sl. Treba spomenuti kako njegova „filozofija duha“ spaja nespojivo; psihologiju, državu, povijest, umjetnost, religiju i naravno, filozofiju.

Osim filozofskih djela o povijesti, društvu i državi, Hegel je napisao i nekoliko političkih osvrtu. Većina tih djela nisu bila objavljena za njegova života no kasnije su prepoznata od iznimnog značaja te se i danas spominju.

4.1.1.1. Filozofija prava

Hegel je 1821. godine napisao djelo *Naturrecht und Staatswissenschaften in Grundrisse; Grundlinien der Philosophie des Rechts* (Prirodno pravo i nauka o državi; Elementi filozofije prava) čiji je sastavni dio bila upravo „Filozofija prava“.

Filozofija prava sastoji se od Hegelove „Filozofije povijesti“, djelu o „Objektivnom duhu“ čija je tema zapravo ljudski svijet te njegova društvena pravila i zakoni, te institucije; spominjući i moralne, pravne, religijske, ekonomske, te političke, uključujući brak, obitelj i ostale društvene klase i oblike ljudsk,e tj. društvene organizacije.

U ovom djelu Hegel svoje razmišljanje bazira na pojmovima volje, slobode i prava. Navodi kako je sama ideja prava zajedno s njenom aktualizacijom, pravi predmet filozofske, kako on tvrdi, znanosti o pravu. Njegovu premisu da je ova studija po prirodi znanstvena, potkrepljuje objašnjavajući kako se upravo na sustavan način dokazuje nešto u osnovi vrlo racionalno. Nadalje, tvrdi kako je osnova društvenog postupka u filozofiji prava predočena u filozofskoj logici. Za Hegela „*causa*“ nečega, pronalazak te urođene racionalnosti nije u samoj potrazi za izvorištem ili dugogodišnjim osobinama, već u konceptualnom proučavanju tog „nečega“.

Slobodna volja ili kako ju Hegel simplificirano naziva „volja“ može se definirati kao oruđe relevantnosti podrijetla prava za filozofsku znanost. Slobodna volja je osnova i ishodište prava u smislu da se um ili duh općenito objektivizira u sustavu prava, ljudskih društvenih i političkih institucija, koje daju slobodu izrazu, za što Hegel tvrdi kako je i sustav i cilj prava.²⁴

Hegel govori kako se etički život u državi sastoji od jedinstva univerzalne i slobodne volje. Univerzalna volja definirana je u samoj ideji slobode, no bez subjektivne volje, može se razmišljati samo apstraktno ili neodređeno. Razmatrajući univerzalnu volju, Hegel ju objašnjava kao element čiste neodređenosti ili onaj čisti odraz ega u sebi koji uključuje „raspršivanje“ svakog ograničenja, svakog sadržaja koji je priroda predstavila; željama, potrebama, impulsima ili je dana i determinirana na bilo koji način.²⁵

Drugim riječima univerzalna volja smatra se onim trenutkom u „Ideji slobode“ gdje se volja definira kao stanje apsolutnog nesputanog impulsa, neopterećeno i kompletno neovisno o bilo kakvim okolnostima ili ograničenjima- čisti oblik volje. Može se reći i da je to savršen primjer odsutstva suzdržanosti. Nekad se za ovaj termin koristi izraz „negativna sloboda ili volja“. „Pozitivna volja“ ili subjektivna volja je princip aktivnosti i realizacije

²⁴ Duquette, D. A.: *Hegel: Social and Political Thought*, Internet Encyclopedia of Philosophy, <https://www.iep.utm.edu/hegelsoc/#H6> (08.05.2020.)

²⁵ Kolb, D.: *The Critique of Pure Modernity: Hegel, Heidegger and After*, University of Chicago Press, Chicago, 1986., str. 29.

koji uključuje diferenciju, određivanje i postavljanje određenosti kao sadržaja i predmeta.²⁶ Imajući ovo na umu može se zaključiti da volja nije samo neograničena, već da ima sposobnost izvršavanja i postizanja određenih stvari, primjerice „korištenjem“ talenta ili stručnosti. Hegel izvanredno povezuje apstraktnu univerzalnu volju, tj. „volju-po-sebi“ i subjektivnu volju, tj. „volju-za-samim-sobom“ u konkretnu univerzalnu i istinsku individualnu volju, tj. „volju-po-sebi-i-za-samim-sobom“.²⁷ Pojednostavivši ove tvrdnje, može se reći kako različiti oblici volje i same težnje proizlaze iz našeg ega, te na koji način mi sebi i drugima definiramo i realiziramo koncept slobode kao takve.

Hegel je sistematizirao razvoj „stadija volje“ podijelivši ga na tri djela: apstraktno pravo, moralnost i etički život:

Apstraktno pravo:

Osoba kao nositelj individualnih prava, smatra se subjektom apstraktnog prava. Hegel tvrdi da je usredotočenost na pravo ličnosti zapravo neophodno samo za razlikovanje osoba od stvari. On naglašava da je to prije svega apstraktno i nepotrebno. Imperativ prava je: „Budite osoba i poštujujte druge kao osobe“.²⁸

Moralnost:

Moral se smatra „zahtijevanje pravde kao kazne“, a ne kao osvete što govori kako volja, iako subjektivna i univerzalna, ipak teži ostvarenju dobra za većinu. Pravo na moralnu volju čine tri aspekta. Prvo, postoji pravo volje da djeluje u svom vanjskom okruženju, te da svoje postupke prepoznaje kao samo one koji su donijeti u naumu ostvarivanja višeg cilja. Drugo bi u svojoj namjeni trebalo biti i svjesno svog indirektnog i univerzalnog djelovanja. Za kraj, pravo subjektivne volje valjanim priznaje ono što se smatra dobrim, te će mu se radnja prepisati ili kao dobro ili kao zlo, ovisno o vlastitim stajalištima i predodžbama dobroga i zla.

²⁶ Bykova, M. F.: *The German Idealism Reader: Ideas, Responses, and Legacy*, Bloomsbury Publishing, 2019., str. 294.

²⁷ Duquette, D. A.: *Hegel: Social and Political Thought*, Internet Encyclopedia of Philosophy, <https://www.iep.utm.edu/hegelsoc/#H6> (08.05.2020.)

²⁸ Hegel's Philosophy of Right, First Part: Abstract Right, <https://www.marxists.org/reference/archive/hegel/works/pr/prabstra.htm> (08.05.2020.)

Etički život:

Hegelova analiza moralnih implikacija „dobra i savjesti“ dovodi do zaključka da se ne može postići konkretno jedinstvo objektivnog dobra sa subjektivnošću volje na razini osobnog morala jer su svi pokušaji toga problematični. Konkretni identitet „dobra“ sa subjektivnom voljom pojavljuje se samo u prelasku na razinu etičkog života za koju Hegel kaže da je: „ideja slobode... koncept slobode razvio se u postojeći svijet i prirodu samosvijesti“.²⁹ Stoga se može zaključiti da je etički život prožet i objektivnošću i subjektivnošću. Objektivno gledano to se može shvatiti na principu države i njene institucije čija sila (za razliku od apstraktnog prava) u potpunosti ovisi o samosvijesti građana, njihovoj subjektivnoj slobodi; subjektivno gledano etička volja pojedinca koja je (za razliku od moralne volje) svjesna objektivnih dužnosti koja izražava unutarnji osjećaj univerzalnosti. Racionalnost etičkog poretka društva konstituirana je u sintezi koncepta volje, kako univerzalnog teko i posebnog (subjektivnog), s njegovim utjelovljenjem u institucionalni život.³⁰

4.1.1.2. Hegelova teorija političkog posredništva

Hegelova teorija političkog predstavništva temelji se na staleško-korporativnom zastupanju interesa većine uređenog građanskog društva u politički uređenoj državi. Hegel u ovom dijelu preispituje kada predstavnici rade u interesu većine, a kada zastupaju interese manjih “bitnijih” skupina i zašto? Čiji su interesi bitniji i jesu li interesi većine, samo temeljem kvantitativnosti, uvijek na prvom mjestu? Je li “masa” uvijek u pravu i tko joj to pravo daje?

U prvom dijelu ove teorije analizira se značenje ustava kao svojevrsnog “posrednika” između društvene i političke sfere demokratske države. Nakon toga pokazuje se Hegelova kritika predstavničke demokracije koja je prema njemu, oblik predstavništva neprimjeren modernoj državi. Polazeći naime od naroda kao zajednice slobodnih i jednakih građana, te svodeći njihovu političku aktivnost na glasovanje na izborima, predstavnička demokracija prema Hegelu isključuje zastupanje posebnih društvenih interesa i istinsku participaciju

²⁹ Hegel's Philosophy of Right, Third Part: Ethical Life
<https://www.marxists.org/reference/archive/hegel/works/pr/prethica.htm> (09.05.2020.)

³⁰ Duquette, D. A.: *Hegel: Social and Political Thought*, Internet Encyclopedia of Philosophy,
<https://www.iep.utm.edu/hegelsoc/#H6> (09.05.2020.)

građana u političkim poslovima, zbog čega ima za posljedicu formalističko određenje države.³¹

Hegel smatra kako su “staleži” prije svega formacije proizašle iz rada, a “korporacijama” naziva interesna udruženja pojedinaca. Time “staleži” I “korporacije” postaju neophodni elementi posredovanja između društvene I političke sfere, u ranije spomenutom djelu “Filozofija prava”.

Hegel svoju teoriju političkog predstavništva dijeli na tri teze. Prva teza govori kako je predstavništvo temeljeno na određenim interesima, iako neophodno, samo jedan od ustavnih elemenata na kojima se temelji odnos građanstva i moderne političke države. Druga faza temelji se na odnosu staro-staleškog modela i demokratskog aspekta političkog tijela. Hegel smatra kako je “interesno posredništvo” prije svega jedna “kontra sila” moderne demokracije. Također navodi kako je u modernoj državi neophodno razviti zastupanje organiziranih društvenih interesa³², te začecije istoga za vrijeme Francuske revolucije. Treća, tj. zadnja teza razmatra pozitivne i negativne aspekte Hegelove teorije nad prihvaćanjem predstavništva u modernoj političkoj državi.

4.1.1.3. Hegelianizam

Hegelianizmom se smatra cjelokupnost filozofskog pokreta zasnovanog na učenju njemačkog filozofa Hegela. Njegovo učenje se bazira na raznim percepcijama povijesti, logike, etike, i racionalnosti u smislu da je "onaj koji je racionala, realan"³³, te da je "istina, istina samo kao cjelina"³⁴.

Pretencioznost Hegelovog sustava u vrijeme kojeg je njemački idealizam postigao svoje ispunjenje, leži u tome što je tvrdio da je jednostavno rješenje za sve probleme-filozofija.

Hegel je smatrao kako spekulativno gledište, koje nadilazi sve posebne i zasebne perspektive, mora shvatiti, jednu pravu istinu, vraćajući u svoje pravilno gledište sve

³¹ Vujeva, D.: *Hegelova teorija političkog predstavništva*, Politička misao : časopis za politologiju, Vol. 49., No. 3, 2012., str. 163.

³² Ibidem, str. 165.

³³ <https://www.quora.com/What-does-Hegel-mean-by-real-is-rational-and-rational-is-real> (10.05.2020.)

³⁴ *The Phenomenology of Mind*, Preface: On scientific knowledge, <https://www.marxists.org/reference/archive/hegel/works/ph/phprefac.htm> (10.05.2020.)

problem logike, prirode bića i filozofije prirode, zakona, povijesti i kulture; umjetničke, filozofske, ček i religijske.³⁵

4.1.2. Marx

Karl Marx, punog imena Karl Heinrich Marx, njemački je revolucionar, sociolog, povjesničar, ekonomist i, naravno, filozof. Marx je najpoznatiji po djelu „Manifest der Kommunistischen Partei“ ili na hrvatskom „Komunistički manifest“, kojeg je 1848. godine objavio zajedno sa Friedrichom Engelsom. Komunistički manifest smatra se najslavnijim „pamfletom“ u povijesti socijalističkog pokreta. Također, zajedno sa Engelsom napisao je i „Das Kapital“ i ostale spise koji se smatraju temeljem marksizma.

Neophodno je za naglasiti kako je Marx bio svojevrsna iskra koja je dovela do razvoja mnogih komunističkih režima 20. st.. Najbitniji Marxov adut bio je to što, iako je školovani filozof, svoja razmišljanja usmjerava na ekonomiju i politiku.

Sveobuhvat Marxovih djela ne može se svesti na filozofiju, još manje na filozofski sustav misli. Njegova su djela zapravo kritika Hegelove filozofije, no on za razliku od ideologa Hegela tvrdi da filozofija više ne smije biti nekakav apstraktan pojam, već da treba postati stvarnost. Marx smatra kako „razumijevanje“ svijeta više jednostavno nije dovoljno, zadovoljavajuće, već da se društvo treba pozabaviti, kako metamorfozom svijeta, tako i ljudske, kolektivne svijesti o istome.

Karakteristika Marxove misli je u tome što on ne grupira probleme o kojima razmišlja, već ih secira na manje komponente te proučava njihov međudnos, kako bi shvatio njihovu bit. Marxova ironija je u tome što, iako je zagovarao radnička prava i poticao radničke revolucije, on sam nikada nije bio nikakav radnik. Podrugljivo je osuđivao buržoaziju iako je toj klasi više pripadao nego proleterskoj.

Marx je predviđao svojevrsnu utopiju koja će poslužiti kao novo društvo u kojem se čovječanstvo više ne će otuđivati, te će stoga biti slobodno živjeti neovisno o povezanosti svojih „prijašnjih života“ kao radnika. On smatra kako bi „Politička država“ bila potrebna samo kao sredstvo daljnjeg otuđivanja, tj. alijenacije. Iako taj koncept zvuči plemenito,

³⁵ Rossi, M.: *Hegelianism*, Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/Hegelianism/Crises-in-the-earlier-Hegelian-school> (10.05.2020.)

zapravo je značio da je *status quo* maksimum naših očekivanja. S obzirom da ljudi u takvoj okolini ne bi imali nikakav način za usavršavanje, tu bi prestala i njihova potreba za individualnosti, te bi se pojedinci počeli stapati u jedno homogeno, jednolično društvo. Marx je vrlo naivno smatrao da je idealno društvo ono u kojem će sposobni pojedinci raditi za dobrobit kolektiva, tj. cijelog društva.

4.1.2.1. Komunistički manifest

Jedno od najpoznatijih djela Karla Marxa neminovno je Komunistički manifest napisan 1848. godine. Ovo djelo pisano je na način da ga sve klase mogu razumjeti. Dio koji potiče na revoluciju namijenjen je radničkoj klasi i jednostavnog je laičkog jezika, dok je dio koji kudi buržoaziju, kompleksnijeg jezika.

Djelo održava objašnjenje ciljeva socijalizma i komunizma. Tvrdi da su klasne borbe ili međusobno iskorištavanje među klasama, motivirajuća snaga koja stoji iza svih povijesnih zbivanja. Klasni su odnosi definirani proizvodnim procesima, iako s vremenom ti odnosi prestaju biti kompatibilni s produkcijskim silama u razvoju; tada dolazi do revolucije i nastaje nova, vladajuća klasa.

Marxov Komunistički manifest promovira nasilno svrgavanje postojećeg poretka, ukidanje privatnog vlasništva na način da ga se nasilno oduzima, bez ikakve kompenzacije, također ukida se i pravo nasljedstva. Oporezivanje dohotka progresivnim stopama i potpuna zabrana privatnog poduzetništva također je prohibirana manifestom, koji istodobno razmatra ukidanje braka na temelju premise da su žene i djeca potlačeni i porobljeni te predlaže osnivanje „zajednica žena“.

Suvremeno industrijsko društvo karakterizira klasni sukob buržoazije i proleterijata. Produktivne sile kapitalizma brzo prestaju biti kompatibilne s tim parazitskim odnosom, te će upravo tako proleterijat voditi revoluciju. Manifest navodi kako će upravo ta revolucija biti po karakteru drugačija od prethodnih koje su samo preusmjeravale vlasništvo u korist nove vladajuće klase. Imajući to na umu, kada proleterijat dobije kontrolu, morati će uništiti svo pravo nad privatnim vlasništvom, jer po samoj prirodi svoje klase oni nemaju pravo prisvajati imovinu. Samim tim činom klase će nestati. Manifest nalaže kako je taj razvoj neizbježan te je kapitalizam sam po sebi nestabilan. Pratitelji manifesta tvrde da do ukidanja društvenih klasa ne može doći putem reformi ili promjena u vlasti, već da je revolucija jedino rješenje.

„Kada, tijekom razvoja, klasne razlike nestanu, a sva se proizvodnja koncentrira u rukama mnogobrojnih udruženja cijelog naroda, javna moć će izgubiti svoj politički karakter. Politička moć je samo organizirana moć jedne klase koja tlači drugu. Ukoliko proletarijat izgubi bitku s buržoazijom, silom prilika, organizirat će sebe kao klasu; ako, revolucijom postane vodeća klasa, i ukine stari način proizvodnje, onda će u skladu s ovakvim uvjetima, zbrisati uvjete za postojanje klasnih suprotnosti i klasa uopće, i samim time ukinuti vlastitu klasnu nadčinjenost.“³⁶

4.1.2.2. Marksizam

Marksizam je doktrina temeljena na djelima i filozofiji Karla Marxa te Friedricha Engelsa. Izvorni marksizam bio je temeljen na tri ideje: filozofska antropologija, teorija povijesti, te ekonomski i politički program.

Karakteristika marksizma je da on nalaže kako bi se društvo poboljšalo, prvo treba započeti uređenjem ekonomskog stupa koji će kasnije konstruirati ekonomsku klimu za ostale članove društva. Marx je smatrao kako će kapitalizam dovesti do propasti cjelokupnog društva, te dovodi socijalizam kao jedini alternativni odgovor na tadašnje stanje društva. Mislio je kako će kapitalizam u konačnici dovesti do otpora, te revolucije radničke klase upravo zbog njihovog potlačenog položaja u društvu, lišeći ih vlastitog čovječanstva.

Postoje tri osnovne doktrine marksizma:³⁷

Klasični marksizam: predstavlja osnovnu ideologiju Karla Marxa, te se temelji na devet glavnih misaonih točaka:

1. Otuđenje: Odvajanje osobe od njegovog čovječanstva iskorištavanjem kapitalizma.
2. Baza i nadogradnja: Prema Marxu, ekonomske potrebe su temelj svih društvenih akcija. Potrebe je prvo potrebno utvrditi, tada će započeti „izgradnja“ aspekata koji će osigurati te potrebe.
3. Svijest klase: Svjesnost o klasama društava i njihovoj važnosti za cjelokupnu sliku.
4. Eksploatacija: Marx je žestoko tvrdio da će „društvo klasa“ rezultirati time da će jedna klasa iskoristiti prednosti ili iskoristiti drugu klasu.

³⁶ <http://volimfilozofiju.blogspot.com/2007/10/karl-marx.html> (11.05.2020.)

³⁷ Marxism, <http://totallyhistory.com/marxism/> (11.05.2020.)

5. Povijesni materijalizam: Marx je bio prvi koji je identificirao ovaj fenomen, a to je proučavanje načina na koji su na ljude utjecali i borili se za stjecanje materijalnog bogatstva.
6. Načini proizvodnje: Način na koji radnici proizvode proizvode.
7. Ideologija: Prema Marxu, ovo je samo pojam koji se koristi da izrazi način na koji su ljudi uvjereni da vjeruju u prezentacije kao da su stvarnost.
8. Sredstva proizvodnje: Sredstva koja se primjenjuju za stvaranje proizvodnje. To uključuje strojeve i ljudski rad.
9. Politička ekonomija: Ispituje način proizvodnje i način povezivanja s ekonomijom.

Akademski marksizam: predstavlja oblik marksizma usvojen i proučavano od strane raznih učenjaka. Akademski marksizam bio je pokretač Josepha Staljina da spoji besklasnu ideologiju s modernim komunizmom.

Politički marksizam: predstavlja ideologiju raznih grupacija koje imaju svoje korijene u klasičnom marksizmu uz pojedine modifikacije. Primjer takvih grupacija su SSSR, komunistička Kina, Kuba i Vijetnam.

4.1.2.3. Narodna demokracija

Narodna demokracija naziv je za teoretski koncept marksizma-lenjinizma, te oblik vladavine u komunističkim državama koje su se razvile nakon Drugog svjetskog rata. Ovaj princip omogućava višeklasnu, višestranačku demokraciju na putu ka socijalizmu.

Sam koncept „narodne demokracije“ bio je ideološka dilema za SSSR. Prije proljeća 1948. godine sovjetska teorija bila je suočena s činjenicom da se, dijelom zbog same sovjetske politike, istočna Europa nije razvijala prema socijalizmu, jednakim uzorkom nasilnih revolucionarnih promjena koje je SSSR doživio, ali na način koji se približe približava postupnoj „reformi“.³⁸

Glavni interes Sovjetskog Saveza bio je naglasiti razlike između vlastitog razvoja i razvoja „novih, umjetnih demokracija“ kako bi se umanjili nacionalni i nekomunistički strahovi na tim područjima. S druge strane američki savez, u istočnoj Europi uspostavlja

³⁸ The Soviet Theory of “People’s Democracy”, <https://www.cambridge.org/core/journals/world-politics/article/soviet-theory-of-peoples-democracy/717B9BDC102F5CE6D51AC23DB36DAF0B> (12.05.2020.)

vlastiti položaj ideološkog „vodstva“ te prilagođava koncept „narodne demokracije“ u ortodoksnu marksističko-lenjinističku doktrinu.

4.2. FEDERALIZAM

Federalizam je oblik vlade gdje je vlast podijeljena između nacionalne, državne vlade i ostalih vladinih jedinica. Federalizam je u suprotnosti sa unitarnom državom u kojoj je središnja vlast ona koja „povlači konce“, što znači da suverenitet države nije centraliziran već se temelji na Ustavu. Može se reći i da je u federalizmu vlast podijeljena. Stoga građani moraju poštivati obveze dviju vlasti, no te dvije vlasti također brinu za sigurnost njihovih građana.

Federalni politički poredak smatra se „rodom političkog ustroja koji je obilježen kombinacijom zajedničke vladavine i samouprave.³⁹ Federalizam je teorija ili zagovaranje takvoga poretka, uključujući načela podjele konačne vlasti između jedinica članica i zajedničkih institucija.

4.2.1. Dvojni federalizam

Dvojni federalizam, poznat i pod nazivom „federalizam slojevite torte“, na federalni sustav gleda kao na nekakav slojeviti model, gdje svaki sloj predstavlja zadatke koji su najbitniji za tu razinu. Dvojni federalizam najbolje će se objasniti na primjeru Sjedinjenih Američkih Država. Dvojni federalizam predstavlja vrlo optimistično uvjerenje da opstanak može biti zasnovan na podjeli savezne i državne vlasti. Ova teorija nalaže kako je moguće da se autoritet dviju razina američke vlade, podrazumijevajući nacionalnu i državnu, tretira jednako, da bi mogao živjeti u simbiozi, te imati jednaku vlast.

Problem vezan uz dvojni federalizam govori o tome tko određuje gdje jedan sloj vlasti započinje a gdje drugi završava. Američki Vrhovni sud rješava sporove u saveznoj strukturi, a budući da je Sud nacionalna institucija, rijetko daje prednost državama.

4.2.2. Kooperativni federalizam

Teorija kooperativnog federalizma pojavila se za vrijeme „New Deal-a“, kada se potaknuta Velikom depresijom, razdvojila snaga savezne vlade. Ova teorija ne prepoznaje jasnu razliku između SAD-a i Washingtona, iako naglašava da postoje mnoge *sive zone*, tj.

³⁹ Watts, R.L.: *Federalism, Federal Political Systems, and Federations*, Annual Review of Political Science 1, str. 117.-137., 1998, str. 120., <https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev.polisci.1.1.117> (12.05.2020.)

područja gdje se njihove ovlasti preklapaju. Za primjer se može uzeti kontrola trgovine narkoticima u koju su uključeni savezni agenti, državni vojnici i lokalna policija. Savezna vlada je ta koja osigurava sredstva za obrazovanje, dok su država i lokalni školski odbori oni koji odabiru nastavni plan i program, te postavljaju razinu kvalifikacija potrebnih za profesora ili učitelja. Konfederativni federalizam poznat je po svojoj preklapajućoj jurisdikciji te se simbolički naziva i „federalizam mramornog kolača“.

4.2.3. Razlozi za federalizam

1. Federacije imaju sposobnost očuvanja mira u smislu sprječavanja ratova te samoga straha i napetosti uzrokovanih potencijalnim ratom. Život u konstantnom strahu nije dobar način života. Države se mogu ujediniti u federacije ili konfederacije kako bi ujedinite svoje snage i ojačale dovoljno da prebrode ratove ili kompletno navedu agresore da odustanu od pohoda. Ovaj princip uspijeva jedino kada federacija kao zajednička cjelina ne postane agresivnija od njenih država članica zasebno.
2. Federacije mogu poticati ekonomski prosperitet njenih članica, uklanjanjem unutarnjih granica u trgovini, ekonomijom razmjera te uspostavljanjem ili održavanjem postojećih trgovinskih sporazuma među članicama ili s druge strane mogu postati dovoljno veliki globalni igrač koji utječe na međunarodne trgovinske režime.
3. Savezi unutar federacija mogu promicati suradnju, osjećaj za pravdu i ostale vrijednosti među svojim članicama, nadgledanjem, zakonodavstvom, provođenjem sporazuma, ljudskim pravima i sl. Za primjer se može uzeti obitelj kao vrlo mala zajednica, no ona je zadužena da svi njeni članovi budu zbrinuti i zadovoljni.

4.2.4. Izvori stabilnosti

Savezni politički dogovori ili aranžmani predstavljaju određene probleme koji se tiču kako stabilnosti, tako i povjerenja. Federacije teže dezintegraciji u obliku secesije ili centralizaciji u smjeru unitarne države. Takva nestabilnost ne bi trebala biti iznenađujuća s obzirom na količinu napetosti koje su sastavnica federalnih političkih poredaka, uz napetosti među manjinskim i većinskim nacionalnim zajednicama u multinacionalnim zajednicama. Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija pravi je primjer navedenoga. Federalni politički redovi su nerijetko obilježeni visokom razinom „ustavne politike“. Političke se stranke često ne slažu oko različitih ustavnih pitanja u svezi s odgovarajućim područjima autonomije članova, oblika suradnje i načina sprječavanja fragmentacije federacije.

4.2.5. Podjela vlasti

Postoje mnoga važna pitanja koja mogu uzrokovati nestabilnost federacije:

1. Kako bi se trebala raspodijeliti ovlast imajući na umu razne razine koje se mogu zloupotrijebiti kako bi se utjecalo na vlastitu potražnju? Zabrinutost za stabilnost zahtijeva pažljivu pozornost utjecaja tih sila na sposobnost stvaranja i održavanja dvojne odanosti među građanima.
2. Kako osigurati da niti jedinice članica niti središnja tijela ne prevrše svoje nadležnosti? Mill navodi kako „moć odlučivanja između njih u bilo kojem slučaju spora ne bi trebala biti smještena u bilo kojoj vladi ili u bilo kojem „funkcionaru“ koji se podvrgava njoj, već u neovisnosti između tih vlada“⁴⁰.
3. Kako održati dovoljnu demokratsku kontrolu nad središnjim tijelima ako ih čine predstavnici izvršne vlasti članskih jedinica? To je dio temeljne zabrinutosti demokratskog deficita Europske unije.
4. Tko će imati ovlast nadzirati ustavnu podjelu vlasti? Neki smatraju da se značajan pomak u nacionalnom suverenitetu događa kada se takve promjene mogu dogoditi bez jednoglasnosti karakteristične za ugovorene sporazume.

Načelo supsidijarnosti često se koristi pri usmjeravanju odluka o dodjeli vlasti. Ovo je ključno načelo koje se koristi u sporazumima Europske unije. Ono nalaže kako bi se vlasti trebale oslanjati na jedinice članica, osim kada bi njihova raspodjela u središnju jedinicu osigurala veću komparativnu učinkovitost ili djelotvornost u postizanju određenih ciljeva.

4.3. POLITIČARI I POLITIČKE AKCIJE

Demokracija se u praksi čini nemoguća zbog iznimnog broja glasača i pitanja koja se razmatraju ili koja bi se trebala razmatrati. Kada bi sam sustav bio načinjen od samo 1000 članova, čak ni tada svi članovi ne bi mogli iznijeti svoja pitanja, razmišljanja o njima bez obzira koliko malo vremena zauzeli. Problem kako izabrati predstavnika koji će zastupati sve članove s istim idejama koje su ujedno i ideje većine naziva se “problem predsjedajućeg”. Odabir tih zastupnika zapravo olakšava okupljanje jer je lakše okupiti 5 članova nego njih 1000.

⁴⁰ Mill, J.S.: *Considerations on Representative Government*, <https://www.gutenberg.org/files/5669/5669-h/5669-h.htm> (12.05.2020.)

U raznoj literaturi na ovu temu navodi se nekoliko aspekata zastupničke demokracije. Uglavnom se većina slaže kako se oni mogu podijeliti u tri skupine: ponašanje glasača pri odabiru zastupnika, ponašanje samih zastupnika prilikom predizborne kampanje te za vrijeme mandata, i naravno same karakteristike toga ishoda u zastupničkoj demokraciji. Naravno kada se govori o zastupnicima, jasno je da oni imaju karakteristike svojih glasača u smislu da im je konačni cilj osigurati si što veću korist. Downs tvrdi kako "stranke ne pobjeđuju na izborima kako bi formulirale politiku, nego formuliraju politiku kako bi pobijedile na izborima"⁴¹, on je također bio prvi koji je postavio ovakve teze.

Mnogi političari su u svojim političkim karijerama prelazili iz jedne stranke u drugu što nekada nije imalo smisla jer su sa krajnje desnice prelazili na ljevicu. Postoje naravno i oni koji su ustrajali u svojim idejama i gubili mnoge izbore jer nisu htjeli prihvatiti isprazne kompromise. Vjerodostojnost mnogih političara često je otvoreno za diskusiju glasača. Najbitnije je ne izgubiti obraz u svemu tome, a vlast kako dođe tako i prođe.

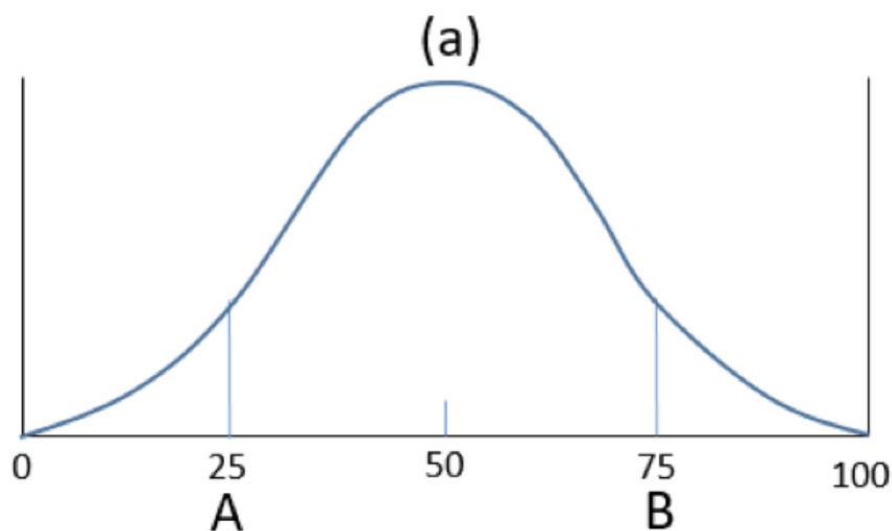
Iskrivljena slika politike prikazuje ju kao nešto plemenito i kompletno altruističko. No politika je kompletna suprotnost. političari se vode sebičnim interesima, te im zapravo bavljenje politikom nije zvanje već posao kao i svaki drugi. Političari su tu da zarade svoju plaću, osiguraju si što bolji plasman unutar "firme", i to sve na duge staze. Navedeno možda zvuči negativno, ali u svojoj suštini je to samo realan prikaz te "struke". Glasač koji shvati to na vrijeme, puno kvalitetnije može prosuđivati zastupnike i donositi utemeljene odluke. U konačnici sve se to može prikazati kao jednostavan oblik trgovine. Kandidati obećavaju sve i svašta, a na Vi ste ti koji biraju opciju koja Vam najviše odgovara. Osim silnih obećanja u priču naravno ulaze i razni marketinški trikovi. Okupljanje na trgovima i dijeljenje privjesaka, kemijski, upaljača, rokovnika i slično, možda nekima izgleda kao jeftini trik ali mnogi "nasjedaju" na takve akcije.

Downs objašnjava model gdje se dvije stranke (A i B) trude osvojiti naklonost glasača. Grafikonom 2a prikazuje relativno normalni raspodjelu glasova gdje se oko glasača nalazi veći broj glasova s lijevog i desnog spektra. Ovisno o prilagodbi centralističkoj poziciji, stranke A i B će se izmjenjivati. Downs je također jedan od prvih koji je uvrstio pojmove desnice i ljevice u ekonomsku teoriju. Downs govori kako su komunističke stranke primjer

⁴¹ Downs, A.: *An Economic Theory of Democracy*, New York, Harper & Row, 1957. god., str. 28.

krajnje ljevice, te one preferiraju plansku ekonomiju, dok krajnja desnica, ili konzervativne stranke preferiraju deregulaciju i minimiziranje uloge države u ekonomiji.

Primjer 9: Prikaz glasača prema Downsu 1

Grafikon 2a: Raspodjela glasača 1

Izvor: <https://arhivanalitika.hr/blog/b2b-ekonomika-javnog-sektora-3-javni-izbor-i-donosenje-kolektivnih-odluka%EF%BB%BF/> (13.05.2020.)

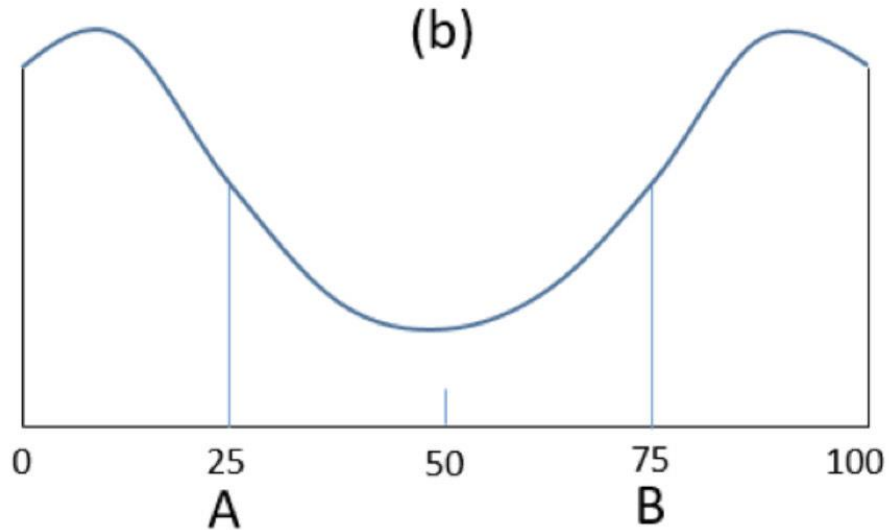
U predizborno vrijeme često možemo vidjeti političare kako se druže s "malim" ljudima. Kako gledaju utakmice reprezentacije, kako se na trgu rukuju i grle s građanima, kako pomažu azilima i domovima za nezbrinutu djecu te kako u svojim skupim **odijelima** i cipelama promoviraju obnovu nekog oronulog dijela grada. Nažalost ta slika više prikazuje kontrast nego ujedinjenje. Političar bi trebao biti neutralan kako bi mogao parirati jednoj i drugoj strani, no neutralnost ne donosi glasove. Iako strogim lijevim ili strogim desnim kako se glasovi gomilaju tako i otpadaju.

Iako je politika nerijetko u "sivoj zoni" postoje pitanja gdje se ne može biti između. Ili za ili protiv. Pitanje pobačaja jedno je od klasičnih primjera na kojima pojedini političar može dobiti izniman broj glasova, ali ih s druge strane u istoj mjeri može i izgubiti. Žalostno je da je to pitanje i dalje aktualno ali na račun njega dobivaju se mnogi poeni. Zašto nešto mijenjati ako funkcionira?

Grafikon 2b prikazuje raskol glasova glasača vezanih uz neko pitanje. Jedna strana je kompletno za dok je druga kompletno protiv. Situacija je vrlo čista jer ovakvim primjerom

jedna stranka očito pobjeđuje drugu. Ne postoje glasači koji su negdje između. Downs tvrdi kako se u ovakvim situacijama vrlo lako iz demokracije prelazi u tiraniju.

Primjer 10: Prikaz glasača prema Downs 2

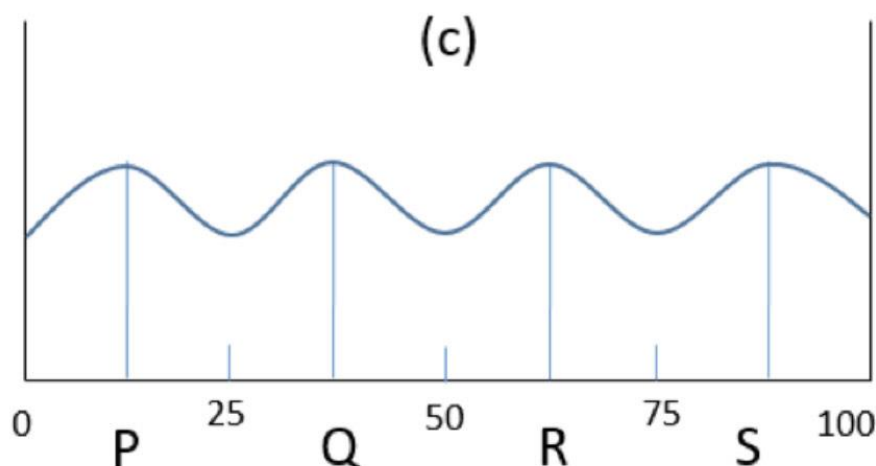

Grafikon 2b: Raspodjela glasača 2

Izvor: <https://arhivanalitika.hr/blog/b2b-ekonomika-javnog-sektora-3-javni-izbor-i-donosenje-kolektivnih-odluka%EF%BB%BF/> (13.05.2020.)

U višestranačkom sustavu Downs primjećuje multimodalnost distribucije glasača. Stranke P, Q, R i S sa grafikona 2c pokušavaju glasačku moć zadržati unutar vlastitog okvira. Kao što je već ranije objašnjeno ako se političar više približava desnici i pokušava osvojiti njihove glasove, pretpostavka je da će proporcionalno dobivenim glasovima desnice, izgubiti glasove ljevice.

Primjer 11: Prikaz glasača prema Downsu 3

Grafikon 2c: Raspodjela glasača 3

Izvor: <https://arhivanalitika.hr/blog/b2b-ekonomika-javnog-sektora-3-javni-izbor-i-donosenje-kolektivnih-odluka%EF%BB%BF/> (13.05.2020.)

Političari se koriste raznim oblicima manipulacije na nedovoljno informiranim glasačima kako bi oni odlučivali budućnost države. Ironija je u tome što glasači smatraju da su ti koji kroje budućnost birajući određenog zastupnika, no situacija je obrnuta. Političari su ti koji drže uzde, a glasači su im samo sredstvo kako doći do pozicije s koje mogu utjecati na karakter države i državne politike kao takve.

4.4. PARADOKS GLASOVANJA

Klasičan oblik paradoksa glasovanja, primjer je kada sama razina odaziva glasača nije u skladu sa kvalitetnim odlučivanjem te se dovodi u pitanje, hoće li se uopće glasovati? Korist i troškovi glasača temelj su svakog čina glasovanja. Korist se ostvaruje kada glasač promjeni ishod izbora u željeni, tj. kada njegov kandidat pobjedi. Ipak, vjerojatnost ovakvog ishoda vrlo je mala stoga je i očekivana korist također mala. Troškovi glasovanja dijele se u dvije kategorije: izravni putni troškovi i troškovi vremena. Troškovi uglavnom budu veći od potencijalne koristi koja e može ostvariti. Razmišljajući na takav, racionalan, način svaki glasač bi zaključio da se ne isplati glasovati. No, paradoks leži upravo u tome da je odaziv glasača vrlo visok. Iako glasači imaju vrlo malu vjerojatnost ostvarivanja koristi, ipak izlaze

na izbore. Razlog nekih je društveni običaj, tradicija, "građanska dužnost" ili jednostavno ego koji govori kako će upravo glas tog glasača biti odlučujući.

Postoje mnoge hipoteze o prirodi glasača:

- hipoteza racionalnog glasača,
- hipoteza ekspresivnog glasača,
- hipoteza etičkog glasača,
- hipoteza sebičnog glasača, itd.

Kako se ne bi ponavljali, hipoteza racionalnog birača već je objašnjena, ona je zapravo srž samog paradoksa, stoga slijedi hipoteza ekspresivnog glasača.

4.4.1. Hipoteza ekspresivnog glasača

Hipoteza ekspresivnog glasača govori kako neki pojedinci ne glasaju jer očekuju nekakvu korist pobjedom njihovog kandidata, već glasaju kako bi izrazili svoje mišljenje o potencijalnom ishodu.

Glasač, glasovanjem želi iskazat preferenciju nekog kandidata nad ostalima. Glaslač bira kandidata A jer se više slaže s njegovim ciljevima, smatra da je poštena osoba, karizmatičan je, itd. Glaslač također bira kandidata A jer je uvjeren kako će se kandidat A, za razliku od kandidata B, izboriti za nekakva prava za koja se sam glasač zalaže. Stoga glasač bira kandidata A kako bi mu pružio potporu i kako kandidat B ne bi pobijedio. Glas se smatra zahvalom za zajedničke interese koje glasač i kandidat dijele.

Brennan i Buchanan u djelu "Voter Choice: Evaluating Political Alternatives" objašnjavaju model kada glasač bira kandidata A jer je on npr. obećao da će smanjiti priljev imigranata, iako u konačnici uzrokuje puno veću štetu nego onu koju imigranti mogu uzrokovati. Kandidat A je zapravo samo umirio trenutačne strahove glasača. Glaslač uživa u miru jer je uvjeren da je problem s imigrantima riješen činom glasovanja za kandidata A, također glasač smatra da njegov glas i onako nije bio krucijalan za pobjedu kandidata A te može "mirnije spavati".

S druge strane neki glasači, imajući na umu da jedan glas ne znači ništa te kako njihov glas nije toliko bitan, izlaze na izbore te glasaju za kandidate koje istinski žele podržati. To su glasači koji smatraju da je bitnije glasovati za kandidata kojeg smatraju najboljim za određenu poziciju, nego za onoga koji ima najveću šansu pobijediti.

Cox u djelu " Making Votes Count: Strategic Coordination in the World's Electoral Systems" pokazuje kako postoje i strateški glasači. To su pojedinci koji ne će glasovati za svog preferiranog kandidata ako on u predizbornim anketama nije pozicioniran prvi vrhu jer takav način glasovanja smatraju "rasipanjem glasova", već biraju kandidata pri vrhu koji dijeli najbližnje interese s njima, ili koji osporava pobjedu drugom kandidatu kojeg takvi pojedinci bojkotiraju.

4.4.2. Hipoteza etičkog glasača

Hipoteza etičkog glasača temelji se na teoriji kako postoje dvije skupine glasača; oni koje svoje preferencije temelje na etičkom ponašanju i oni koji ih temelje na sebičnom ponašanju. Sebični glasači brinu isključivo za svoju korist, dok etički glasači brinu za cijelu populaciju, tj. što pojedinac percipira kao njihovu korist. Ova dva tipa glasača kao da su izašla iz romana "Strange Case of Dr Jekyll and Mr Hyde", jer predstavljaju dva polarna lika. Etički glasač, odlaskom na glasovanje, ispunjava svoju građansku dužnost te poput pravog altruista stavlja korist zajednice na prvo mjesto.

Hudson i Jones su u djelu "The Importance of the 'Ethical Voter': An Estimate of 'Altruism'" objasnili dva istraživanja koja su proveli u Engleskoj 1988. i 1992. godine. Glasračima su dali da izraze svoje mišljenje o trenutnom stanju zdravlja, obrazovanja i socijalne pomoći, potom su ih pitali jesu li mislili da će osobno imati koristi od izabrane politike ili su mislili da je takva politika u javnom interesu. Odgovori su varirali unutar ta dva istraživanja no, u oba slučaja glasači su više naginjali prema javnom interesu. Više je glasača 1992. godine glasalo za opće dobro nego 1988. godine iz čega se može zaključiti da se ljudima budi svijest.

Dvadesetak godina ranije Jeffrey Smith proveo je malo drugačije istraživanje ali sa istim ciljem. Pitanje je bilo vezano uz podupiranje ili osporavanje većeg poreza. Treba li se izjednačiti porez svim izbornim jedinicama ili nekima treba biti povećan, tj. umanjen. 60,7% glasača izabralo je izjednačavanje iako bi oni bili na većem dobitku. 52,9% glasača izabralo je izjednačavanje iako bi oni bili na manjem dobitku. 46,1% glasača izabralo je izjednačavanje iako bi oni bili na manjem gubitku. 32,7% glasača izabralo je izjednačavanje iako bi oni bili na većem gubitku. Iz navedenog se zaključuje da iako je većina glasovala temeljem vlastitih interesa, čak 40% ih je glasovalo za podizanje poreza. Ovakav rezultat prikazuje "simboličan čin" građana koji žele učinkovitiju vladu.

4.4.3. Hipoteza sebičnog glasača

Racionalnost i egoističnost predstavljaju odrednice sebičnosti glasača. Smatra se kako bi visoko obrazovanje bilo u negativnom odnosu s vjerojatnošću izlaska na glasovanje. Televizija i ostali mediji poslužili bi kao sredstvo manipulacije glasača. Uvjerili bi ih da je upravo njihov glas bitan, dok bi oni s višim obrazovanjem zadržali racionalnost i cinizam razmišljajući o važnosti njihova glasa.

Smatra se kako će oni s višim stupnjem obrazovanja više poštivati pravila te češće ispunjavati svoje "građanske dužnosti". Igrajući po pravilima, pojedinac svoj uspjeh pokazuje dohotkom, iz čega proizlazi da osoba koja poštuje društveni moral ima bolji dohodak. Dohodak predstavlja nagradu za "dobro ponašanje" koja se izražava u novcu, kao glavnom pokretaču društva.

Blais i Young su proveli istraživanje, opisano u djelu "Why Do People Vote? An Experiment in Rationality", koje pokazuje da, nakon što se studentima objasni downsovski glasački model, čak 7% tadašnjih glasača odustaje od te "navike". Također je objašnjeno kako studenti većinom ne razmišljaju o samom činu glasovanja, već smatraju da je to nešto što se od njih očekuje.

4.5. BIROKRACIJA

Birokracija je specifičan oblik organizacije koji je definiran:

- kompleksnošću,
- raspodjelom rada,
- kontinuiranošću,
- profesionalnim upravljanjem,
- hijerarhijskom koordinacijom i kontrolom,
- strogim zapovjednim lancem i
- zakonskim ovlastima.

U svom idealnom obliku birokracija je bezlična i racionalna te se temelji na pravilima, a ne na srodstvu, prijateljstvu, patrimonijalnom ili karizmatičnom autoritetu. Birokratske organizacije mogu se pronaći kako u javnim tako i u privatnim institucijama.

4.5.1. Karakteristike i paradoksi birokracije

Max Weber, njemački sociolog, bio je glavni teoretičar birokracije te je opisao njene idealne karakteristike i ponudio povod nastanka birokratskih institucija. Weber smatra da prednost birokracije leži u tome što ona predstavlja tehnički najiskusniji oblik organizacije koji posjeduje specijaliziranu stručnost, sigurnost, kontinuitet te jedinstvo.

Porastom ekonomije temeljene na novcu, nastala je i birokracija kao preferirani oblik organizacije. Kasnije je došlo i do nastanka kapitalizma te su se ubrzo počele otvarati razne tvrtke koje su se bavile javnim dionicama, jer ih je birokracija izvježbala kako što efikasnije upravljati različitim zahtjevima kapitalističke proizvodnje malih proizvođača.

Suvremeni stereotipi prikazuju birokraciju kao neadekvatnu, nedemokratsku te nekompetentnu. Weber ne naglašava samo komparativne tehničke i stručne moći birokracije, već ju navodi i kao vrlo dominantnu organizaciju lišenu feudalnih sustava i ostalih oblika nejednakih socijalnih odnosa. U najsavršenijem obliku birokratske organizacije dominirali bi univerzalni propisi i postupci, čineći osobni status ili veze kompletno nebitnima. U ovakvom je obliku birokracija sredstvo univerzalnih standarda prema kojima se slični slučajevi tretiraju na isti način temeljem normiranih zakona i pravila. Iako je birokracija na "lošem glasu" te termin kao takav ima negativnu konotaciju, sustav utemeljena na zakonu inzistira da birokracija funkcionira.

4.5.2. Divide et impera

Birokratski sustav ima jasno određen slijed zapovijedanja i kontrole. Autoritet birokracije organiziran je hijerarhijski gdje zapovijedi idu s vrha prema dnu. Sposobnost koordinacije i kontrole mnoštva jedinica neophodno je za ovakav oblik sustava. Autoritet se smatra svojevrsnim ljepilom koje povezuje različite jedinice organizacije. No, mnogi tvrde kako je hijerarhijska vlast vrlo negativan aspekt postizanja kontrole unutar organizacije. Također hijerarhijska organizacija se navodi kao sredstvo gušenja kreativnosti te potiče radnike da se ponašaju samo i isključivo na način kakav njihov nadređeni očekuje. Naravno ako živite u kutiji, ne možete razmišljati van te kutije što znači da ne možete ni smisliti nekakvu originalnu ideju.

4.5.3. Pravila

Pravila su temelj i glavni pokretač birokratske organizacije koja pruža racionalnu i kontinuiranu osnovu za realizaciju određenih ciljeva. Birokratske odluke, te iznad svega postupci, utemeljeni su na normiranim pravilima i presedanima. Iako većina ljudi ne voli pravila koja ih koče, postojanje pravila je karakteristično za pravno-racionalnu vlast, osiguravajući da donesene odluke nisu proizvoljne, da se standardizirani postupci ne mogu zaobići te da se taj red održava. Pravila su žila kucavica birokracije, ali su također i okosnica čelnika koji zahtijevaju da se zadatci izvrše promptno.

S jedne strane, strogo pridržavanje pravilima ograničava sposobnost birokracije da se prilagodi novim potrebama tržišta. No, s druge strane, postoje tržišta s vrlo malo pravila koja se brzo mogu prilagoditi novim i "konstantno mijenjajućim" zahtjevima. Ipak, većina vodećih poslovnih organizacija koristi birokracijski model jer hijerarhija i delegiranje smanjuju transakcijske troškove donošenja odluka.

4.6. DIKTATURA

Diktaturom se smatra oblik vladavine gdje jedna osoba ili manja skupina ljudi posjeduju apsolutnu vlast bez ikakvih ograničenja. Njihov autoritet je potpuno neupitan. Izraz diktatura i diktator povlače korijene iz rimske kulture kada je izraz diktator označavao privremenog "sudca" koji je dobio izvanredne ovlasti u svrhu rješavanja trenutačne krize u državi. Iako termin potječe iz rimske kulture, moderni diktatori su zapravo više tirani nego diktatori. Diktatori najčešće pribjegavaju sili i prijevari kako bi stekli političku nadmoć. Svoj status kasnije održavaju zastrašivanjem, terorom i ograničavanjem osnovne građanske slobode. Korištenje masovne propagande još je jedan od trikova koji izlazi iz diktatorskog rukava, s ciljem osiguravanja javne podrške. većinu je puno lakše uvjeriti u nešto nego pojedinca.

Padom i nestankom monarhija kroz 19. i 20. stoljeće, diktatura postaje jedna od dva glavna oblika vlasti u svijetu. Uz diktaturu, drugi oblik je ustavna demokracija. Iako dva kompletno različita oblika vladavine, oba su bila vrlo popularna.

4.6.1. Korijeni diktature

Olson u dijelima "Dictatorship, Democracy and Development" i "Power and Prosperity: Outgrowing Communist and Capitalist Dictatorships" objašnjava životni ciklus diktature. Diktator je osoba koja pokušava priskrbiti maksimalna bogatstva osoba, tj. teritorijalne cjeline kojom on vlada. jedna od strategija je osnivanje tzv. *putujuće* vojske. *Putujuća* vojska putuje po svijetu i pljačkom i nasilnim osvajanjima prikuplja bogatstva opljačkanih zajednica. No, oni koji nisu dio te *putujuće* vojske nemaju ikakav razlog zašto bi prikupljali ikakvu imovinu kad njih može orobiti neka druga *putujuća* vojska. Iz navedenog zaključujemo da kako bi "vojnici" imali što pljačkati, ostali ljudi to moraju prvo stvoriti. na taj način, "dobar" razbojnik je onaj koji će potaknuti društvo da stvara i proizvodi kako bi im on to kasnije mogao otuđiti i obogatiti se. Taktični razbojnik bi trebao oduzimati dio imovine zajednice i zauzvrat štititi ostatak imovine te zajednice od drugih razbojnika. Razbojnik također može postati *naseljeni* ukoliko se stacionira na nekoj lokaciji čiju zajednicu pljačka, ujedno potičući ju da nastavi sa svojom proizvodnjom. Poticaj je vrlo "slobodan" termin jer se u ovom slučaju uglavnom misli na "poticanje" silom ili strahom. Takav primjer postoji u mnogim američkim filmovima kada određena banda ponudi nekom malom poduzetniku da će mu štititi poduzeće ako im on zauzvrat plaća određenu svotu u mjesečnim ili tjednim ratama. Ovo je jedan vrlo jednostavan oblik diktature; mafija.

4.6.2. Ciljevi diktatora

Svaki diktator ima određeni cilj koji je ujedno i glavni razlog nastanka diktature. Neki diktatori vođeni su materijalizmom, konstantnim trošenjem novca dobivenog od nezamislivih poreza koje je građanstvo moralo plaćati. O narcisoidnosti francuskog kralja Luja XIV ne treba ni govoriti previše; činjenica da se prozvao "Kraljem Sunca" govori dovoljno o tome koliko je bio egocentričan i egoističan. Palača u Versaillesu odličan je primjer njegove vladavine. Palače, piramide i ostali objekti nisu se gradili iz puke potrebe već iz oholosti da se "pobijedi" onaj koji je bio prije njih. Da sadašnji vladar bude najbolji do sada. Uz Luja XIV, ruku pod ruku može stajati i engleski kralj Henrik VIII koji je osim nezasitnosti u jelu i piću imao i pozamašan apetit za žene, točnije, pogublivanje žena kada mu više nisu bile potrebne, tj. kada su mu dosadile, a očito bi mu vrlo brzo dosadile. Nema smisla dalje nabrajati diktatore vođene prvenstveno željom za materijalnim bogatstvom stoga se prelazi na moć.

Kako ne žele svi diktatori uživati život "kralja" za primjer se može uzeti Adolf Hitler koji je živio vrlo skroman način života, bez pretjeranih ekstravagantnih troškova. Njegov cilj nije bio rasipanje novca kako su to mnogi diktatori prije njega činili, već upotrijebiti taj novac za razvitak *Lebensraum*-a tzv. "životnog prostora" Arijevaca. Također svojim skromnim načinom života htio je pokazati kako je "bolji" od Židova koji su prema njemu krivi za tadašnju situaciju u svijetu. Hitlerov glavni pokretač bila je želja za moći. Moć je bila bitnija od ičega materijalnog. Osim Hitlera, diktator koji je slično razmišljao bio je ženevski diktator Jean Calvin, između ostalog poznat po posebnom obliku protestantizma nazvanog kalvinizam. Calvin je želio upravljati mislima i načinom na koji razmišljanju građani Ženeve. Određivao je kako će im se djeca zvati, što će građani nositi, gdje će živjeti i sl.⁴². Navedeni sustavi, fašizma i kalvinizma spadaju pod oblike *totalitarizma*, tj. težnje prema totalnoj kontroli pojedinaca.

Osim navedenih ciljeva postoji i onaj prema sigurnosti. Diktator za vrijeme svoje vladavine stiče bogatstvo i moć no ono čemu svi najviše teže je upravo ta sigurnost, sigurnost zadržavanja svoje pozicije, titule, slave, bogatstva i moći. Diktator je vrlo privlačna meta svrgavanja te je stoga vrlo zahtjevno zadržati tu poziciju. Zato diktator, kao i svaki birokrat želi moć. I na kraju, kao i svaki izabrani političar, želi ostati na vlasti⁴³.

⁴² Bernholz, P.: *Ideology, Sects, State and Totalitarianism: A General Theory*, u H. Maier i M. Schäfer, ur., *Totalitarismus und Politische Religionem*, Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1997, str. 271.-298., str. 289-90.

⁴³ Mueller, D.C.: *Javni izbor*, Masmedia, Zagreb, 2008, str. 378.

4.6.3. Najpoznatiji diktatori

- Adolf Hitler bio je diktator Nacističke Njemačke, te je njegova politika dovela do drugog svjetskog rata te Holokausta.
- Benito Mussolini bio je talijanski diktator, poznat pod nazivom "Il Duce", osnovao je Talijansku fašističku stranku te je vladao Italijom od 1922. do pada Italije u drugom svjetskom ratu.
- Joseph Stalin, ruski diktator i vođa bivšeg Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika ili skraćeno SSSR, zaslužan je za komunističku revoluciju.
- Francisco Franco, španjolski diktator i general, vladao je Španjolskom skoro 40 godina. Bio je dio skupine koja je 1936. godine planirala državni udar s ciljem svrgavanja izabrane vlade što je kasnije dovelo do španjolskog građanskog rata.
- Kim Il-sung bio je diktator i osnivač Sjeverne Koreje, stvorio je temelje za svoje buduće naraštaje.
- Kim Jong-il, vrhovni vođa i diktator Sjeverne Koreje, najstariji sin vrhovnog vođe Sjeverne Koreje Kim Il-sunga, od malena je učen kako da kvalitetno naslijedi svoga oca.
- Kim Jong-un, trenutni je vrhovni vođa i diktator Sjeverne Koreje, nasljednik je svoga djeda Kim Il-sunga i svoga oca Kim Jong-ila te je najmlađi vrhovni vođa u povijesti Sjeverne Koreje.
- Saddam Hussein bio je irački predsjednik i diktator, poznat po iznimno brutalnoj vladavini pretrpanoj genocidima.
- Fulgencio Batista bio je kubanski predsjednik i diktator koji je svrgnut s vlasti od strane Fidela Castra i Che Guevare u kubanskoj revoluciji 1959. godine.
- Manuel Noriega bio je panamski general i diktator koji je ujedno i potajno surađivao sa SAD-om.
- Nicolae Ceausescu bio je rumunjski komunistički političar i diktator do rumunjske revolucije koja je bila dio ant-komunističkog i anti-sovjetskog ustanka.
- Idi Amin bio je ugandanski diktator poznat po masovnoj represiji, korupciji, nepotizmu i lošem vođenju ekonomije.
- Mao Zedong bio je kineski diktator i osnivač Narodne Republike Kine te je direktno vezan za smrt nekoliko milijuna ljudi.
- Muammar Gaddafi bio je libijski diktator i politički terorist koji je Libiju pretvorio u novu socijalističku zemlju pod imenom *Jamahiriya*.

4.6.4. Izbori u Sjevernoj Koreji

Izbori se u Sjevernoj Koreji odvijaju svakih četiri do pet godina te je svaka osoba starija od 17 godina obavezna izaći na izbore. Iako postoji više opcija za koga se može glasovati, svima je jasno da je samo jedan odgovor točan i mogući.

Dolaskom na biralište, glasač dobije već ispunjeni listić kojeg tako dobivenog treba samo predati dalje. Postoje i kabine za glasače koji žele glasovati u privatnosti no to izgleda vrlo sumnjivo te privlači sumnju. Također ukoliko glasač želi prekrižiti nekoga od navedenih kandidata, on ima pravo na to, no treba imati na umu da poništavanje listića znači da osoba mora otići do osobe koja joj je prvotno i uručila listić, te treba uzeti crvenu kemijsku od te osobe i prekrižiti listić. Ovaj postupak je najironičniji oblik demokracije. Osoba ima pravo napraviti što ona želi, no ukoliko želi ostat na životu, bilo bi najpametnije poštivati pravila i ne razmišljati uopće.

Kako "cirkus" ne bi ovdje završio, Sjeverna Koreja se pobrinula i za "after party". Nakon glasovanja svi glasači moraju izaći na ulice i slaviti što im je dana mogućnost da glasuju. Kako je ovo glasovanje samo farsa, popis glasača koristi se kao cenzus pomoću kojega prate popis stanovništva te otkrivaju koji pojedinci su pobjegli u Kinu.

5. ZAKLJUČAK

Ideja demokracije stara je više od dva i pol tisućljeća. Ona predstavlja društveno uređenje u kojem sloboda, pravo glasa, razumijevanje i ravnopravnost dovode do sinergije vladajućeg sloja i običnog građanstva. Izraz "jedna osoba, jedan glas" lišen je svih diskriminacija jer nalaže kako svaka (punoljetna) osoba (s valjanim državljanstvom) ima mogućnost sudjelovanja u izborima. Ideja je vrlo plemenita jer proizlazi iz čovjekove želje za izražavanjem; izražavanjem vlastitog mišljenja te u konačnici izražavanjem vlastite slobode koja je jedno od osnovnih ljudskih prava.

No, skinuvši ružičaste naočale možemo uvidjeti kako je čovjek po prirodi ipak sebična individua, sklona manipulacijama. Čovjek je, nešto lišeno svih politika i ograničenja, uspio okrenuti u alat za stvaranje svoje koristi. Masu je lako zavarati i natjerati ju da "razmišlja" na određeni način. Umjesto da izbori služe ljudima, masi, građanstvu, oni nerijetko služe samo nekolicini koja je uvidjela prostor za bogaćenje, na štetu ostatka države.

Glasovanje se ne bi trebalo smatrati "građanskom dužnošću" jer dužnost nalaže da se nešto "mora" napraviti. Glasovanje bi trebalo biti "građanska volja" jer nije obavezno ali bi volja za boljom budućnosti trebala biti svačija "dužnost". Ukoliko mi sami, za sebe, ne poduzmemo nešto, kako možemo to isto očekivati od drugih?

Činjenica da je izlaznost na mnogim izborima vrlo niska govori i o time da glasači nisu zadovoljni ponuđenim kandidatima. Preferirani kandidati su nerijetko oni koji predstavljaju "manje zlo", a ne "veće dobro" kako bi to trebalo biti u jednoj uređenoj državi. Ljudi su ogorčeni i jednostavno više ne vide svrhu "traćenja vremena i novca" na nešto za što smatraju da nemaju nikakav utjecaj. Upravo ovaj način razmišljanja glasače čini pasivnim, iako imaju *suffrage* kao aktivni alat promjene.

U ovom diplomskom radu navedeni su mnogi pozitivni, ali i negativni segmenti glasovanja. Cilj ovoga pisanja je težnja ka buđenju svijesti čovječanstva, pojedinaca, da sagledaju "obje strane kovanice" i donesu kvalitetnu i racionalnu odluku, jer takve odluke kroje budućnost. Iako svi imaju pravo glasa, svačiji glas ne vrijedi isto. Neki izlaze na izbore iz puke potrebe, dok neki izlaze s ciljem poboljšanja društva za sebe, svoje bližnje, ostatka populacije i naraštaje koji dolaze. Iz navedenog razloga, nečiji glasovi su samo broj, dok nečiji pišu povijest.

LITERATURA

POPIS KNJIGA

1. Barry, B.: *Political Argument*, London: Routledge and Kegan Paul, 1965. god.
2. Bykova, M. F.: *The German Idealism Reader: Ideas, Responses, and Legacy*, Bloomsbury Publishing, 2019.
3. Deren-Antoljak, Š.: *Izbori i izborni sustavi*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 1992. god.
4. Downs, A.: *An Economic Theory of Democracy*, New York, Harper & Row, 1957. god.
5. Duquette, D. A.: *Hegel: Social and Political Thought*, Internet Encyclopedia of Philosophy, <https://www.iep.utm.edu/hegelsoc/#H6> (09.05.2020.)
6. Kolb, D.: *The Critique of Pure Modernity: Hegel, Heidegger and After*, University of Chicago Press, Chicago, 1986.
7. McLean, I.: *Uvod u javni izbor*, Fakultet Političkih znanosti, Zagreb, 1997. god.
8. Mill, J.S.: *Considerations on Representative Government*, 2004. god., <https://www.gutenberg.org/files/5669/5669-h/5669-h.htm> (12.05.2020.)
9. Nohlen, D.: *Politološki riječnik*, Pan liber Osijek-Zagreb-Split, 2001. god., ISBN 953-6285-54-1

POPIS ČLANAKA

1. Bernholz, P.: *Ideology, Sects, State and Totalitarianism: A General Theory*, u H. Maier i M. Schäfer, ur., *Totalitarismus und Politische Religionem*, Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1997, str. 271.-198.
2. Bovan, K.: *Modeli političkog čovjeka*, *Politička misao*, god. 52, br. 3, 2015. god., str. 77.-101., <https://hrcak.srce.hr/154649>
3. Buchanan, J.M.: *The Pure Theory of Government Finance: A Suggested Approach*, *Journal of Political Economy* 57, prosinac 1949. god., str. 496.-506.
4. Picula, B.: *Element izbora ili odlika izbora u cijelosti?*, *Politološki pojmovnik: Preferencijsko glasovanje*, vol. 17, travanj 2014. god., str. 69-72.
5. Rae, D.W.: *Decision-Rules and Individual Values in Constitutional Choice*, *American Political Science Review* 63, ožujak 1969. god., str. 40-56.
6. Sen, A.K.: *Social Choice Theory: A Re-Examination*, *Econometrica* 45, siječanj 1977. god.
7. Vujeva, D.: *Hegelova teorija političkog predstavnništva*, *Politička misao : časopis za politologiju*, Vol. 49 No. 3, 2012., str. 163.
8. Watts, R.L.: *Federalism, Federal Political Systems, and Federations*, *Annual Review of Political Science* 1, str. 117.-137., 1998, str. 120., <https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev.polisci.1.1.117> (12.05.2020.)
9. Young, H.P.: *An Axiomatization of Borda's Rule*, *Journal of Economic Theory* 9, rujanj 1974. god., str. 43.-52.

POPIS INTERNETSKIH IZVORA

1. Suffrage, <https://www.britannica.com/topic/suffrage> (02.05.2020.)
2. Social Choice Theory, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/entries/social-choice/> (06.05.2020.)
3. Approval Voting, The Center for Election Science, <https://www.electionscience.org/library/approval-voting/> (07.05.2020.)
4. Hegel's Philosophy of Right, First Part: Abstract Right, <https://www.marxists.org/reference/archive/hegel/works/pr/prabstra.htm> (08.05.2020.)
5. Hegel's Philosophy of Right, Third Part: Ethical Life <https://www.marxists.org/reference/archive/hegel/works/pr/prethica.htm> (09.05.2020.)
6. <https://www.quora.com/What-does-Hegel-mean-by-real-is-rational-and-rational-is-real> (10.05.2020.)
7. The Phenomenology of Mind, Preface: On scientific knowledge, <https://www.marxists.org/reference/archive/hegel/works/ph/phprefac.htm> (10.05.2020.)
8. Rossi, M.: *Hegelianism*, Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/Hegelianism/Crises-in-the-earlier-Hegelian-school> (10.05.2020.)
9. <http://volimfilozofiju.blogspot.com/2007/10/karl-marx.html> (11.05.2020.)
10. Marxism, <http://totallyhistory.com/marxism/> (11.05.2020.)
11. The Soviet Theory of "People's Democracy", <https://www.cambridge.org/core/journals/world-politics/article/soviet-theory-of-peoples-democracy/717B9BDC102F5CE6D51AC23DB36DAF0B> (12.05.2020.)

POPIS TABLICA

1. Tablica 1: Preferencije birača koje potiču ciklus
2. Tablica 2: Condorcetova učinkovitost 1
3. Tablica 3: Condorcetova učinkovitost 2
4. Tablica 4: Condorcetova učinkovitost 3
5. Tablica 5: Bordinov poučak
6. Tablica 6: Proces otkrivanja potražnje

POPIS GRAFIKONA

1. Grafikon 1: Utvrđivanje optimalne veličine kluba
2. Grafikon 2a: Raspodjela glasača 1
3. Grafikon 2b: Raspodjela glasača 2
4. Grafikon 2c: Raspodjela glasača 3

POPIS SHEMA

1. Shema 1. Odnos individualnih i kolektivnih odluka